

LJUDSKA PRAVA I COVID-19

Analiza izmene pravnog okvira tokom epidemije COVID-19
i uticaj na ostvarivanje ljudskih prava u Republici Srbiji

Izdavač:

Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM
Kneza Miloša 4, 11103 Beograd

www.yucom.org.rs

Za izdavača:

Katarina Golubović

Priredili:

Katarina Golubović

Milena Vasić

Natalija Šolić

Milan Filipović

Dragiša Čalić

Prevod i lektura:

Marija Maljan

Dizajn i prelom:

Benussi&theFish

Publikacija je pripremljena uz podršku Kancelarije Visoke komesarke Ujedinjenih nacija za ljudska prava, nerezidentne agencije u Republici Srbiji i potpisnice Okvira razvojnog partnerstva UN u Republici Srbiji.

Sadržaj

01 Uvod.....	3
02 Proglašenje i ukidanje vanrednog stanja.....	4
03 Donosioci mera	5
04 Sistem kontrole mera	6
1. Narodna skupština.....	6
2. Ustavni sud Republike Srbije	7
3. Zaštitnik građana Republike Srbije.....	7
4. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti	10
5. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti	11
05 Osnovna pravila u pogledu ograničavanja prava.....	13
06 Osnovna prava i slobode.....	14
1. Sloboda okupljanja.....	14
2. Sloboda kretanja	19
3. Pravo na pravično suđenje.....	28
4. Pravo na zdravstvenu zaštitu.....	39
5. Sloboda izražavanja	46
07 Zaključak.....	55

01

Uvod

Vlada Republike Srbije je 10. marta 2020. godine donela *Odluku o proglašenju bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS- CoV-2 zaraznom bolešću.*

Ustav Republike Srbije dozvoljava ograničenja pojedinih ljudskih prava (poput slobode kretanja) kada je ugroženo javno zdravlje i država je odlučila da epidemijom upravlja kroz formalna ograničenja ljudskih prava, uz strogo i brzo kažnjavanje za kršenje propisa.

Ograničenja ljudskih prava kulminirala su u toku vanrednog stanja koje je uvedeno 15. marta 2020. godine i trajalo do 6. maja 2020. godine. U toku vanrednog stanja propisi koji su uticali na ljudska prava menjali su se svakodnevno, s obzirom da je nadležnost za njihovo donošenje prešla sa Narodne skupštine na izvršnu vlast.

Pandemija, kao svetski fenomen, pokrenula je međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava s obzirom da ograničenja ljudskih prava zbog potreba javnog zdravlja, predstavljaju globalni izazov. Ujedinjene nacije su, od početka pandemije, državama članicama blagovremeno izdavale uputstva na koji način da upravljaju epidemijom, uz poštovanje međunarodnih standarda ljudskih prava. Ova organizacija kontinuirano je pratila praksu država u pogledu poštovanja ljudskih prava za vreme pandemije. Budući da nema prakse o načinu na koji se rukovodi u ovako iznenadnim izazovnim situacijama i da je svaka država određivala svoj put u borbi sa pandemijom, UN je, prateći uporednu praksu, signalizirala o negativnim pojavama i isticala primere dobre prakse.

“Ljudska prava i COVID 19” predstavlja analizu izmena pravnog okvira tokom epidemije COVID-19 i njihovog uticaja na ostvarivanje ljudskih prava. Polazeći od principa vladavine prava, u analizi se prikazuje način donošenja odluka kojim se ograničavaju ljudska prava, kontrola posledica novih propisa u praksi, uz sistematičan prikaz prava koja su pretrpela najviše formalnih ograničenja (sloboda okupljanja, sloboda kretanja, pravo na pravično suđenje, pravo na zdravstvenu zaštitu i sloboda izražavanja). U analizi su prikazana i ograničenja drugih prava, kao što je sloboda veroispovesti i pravo na lični i porodični život, koja su proizašla kao posredna posledica donetih mera. Prikazani su i problemi koje su navedene mere i ograničenja stvarali ranjivim grupama, te inicijative i predlozi podneti državnim organima za rešavanje ili ublažavanje uočenih problema, kao i odgovor države na inicijative.

Analiza prikazuje usaglašenost ograničenja ljudskih prava sa apelima tela Ujedinjenih nacija i uputstvima koja je ova organizacija davala tokom pandemije.

Izradu i objavljivanje seta pojedinačnih analiza koje su objavljene u toku vanrednog stanja, kao i završnu analizu „Ljudska prava i COVID-19“, podržao je Tim Ujedinjenih nacija za ljudska prava u Srbiji. Izneti mišljenja ne odražavaju neophodno i stavove Ujedinjenih nacija.

02

Proглаšenje i ukidanje vanrednog stanja

Član 200 Ustava Republike Srbije predviđa da kada javna opasnost ugrožava opstanak države ili građana, Narodna skupština proglašava vanredno stanje.

Isti član predviđa da, u onim situacijama kad Narodna skupština nije u mogućnosti da se sastane, odluku o proglašenju vanrednog stanja donose zajedno predsednik Republike, predsednik Narodne skupštine i predsednik Vlade, pod istim uslovima kao i Narodna skupština, a da u tom slučaju mere kojima se odstupa od ljudskih i manjinskih prava može propisati Vlada, uredbom, uz supotpis predsednika Republike. Mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava koje propiše Narodna skupština ili Vlada važe najduže 90 dana, a po isteku ovog roka mogu se obnoviti pod istim uslovima.

Vlada Republike Srbije je **10. marta 2020. godine** donela [Odluku o proglašenju bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 zaraznom bolešću](#). Ova odluka predstavlja osnov za primenu člana 52 stav 1 tačke a [Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti](#), koja propisuje da ministar može na osnovu predloga Komisije¹ i Zavoda² da naredi zabranu okupljanja na javnim mestima, te **12. marta** ministar zdravlja donosi [Naredbu o zabrani okupljanja u Republici Srbiji na javnim mestima u zatvorenom prostoru](#) u čijoj tački 1 stoji da se radi sprečavanja širenja zarazne bolesti COVID-19 zabranjuju javna okupljanja na celoj teritoriji Republike Srbije na javnim mestima u zatvorenim prostorima kada se okuplja više od 100 ljudi. Bez formalnog pisanog obrazloženja, predsednik Republike, predsednik Narodne skupštine i predsednik Vlade **15. marta** donose [Odluku o proglašenju vanrednog stanja](#), na osnovu koje su propisivane mere odstupanja od ljudskih prava.³

1 Republička stručna komisija za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti

2 Institut za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović Batut"

3 Predsednica Narodne skupštine je u [pisanom odgovoru](#) opozicionim poslanicima 23. marta 2020. godine navela da je ona dala predlog da se Narodna skupština ne sastaje, zbog zabrane okupljanja.

Odlukom o potvrđivanju Odluke o proglašenju vanrednog stanja od **29. aprila 2020. godine** Narodna skupština Republike Srbije je potvrdila odluku o uvođenju vanrednog stanja. *Zakonom* o potvrđivanju uređaba koje je Vlada uz supotpis predsednika Republike donela za vreme vanrednog stanja, potvrđene su 44 uredbe donete za vreme istog. Ustavni sud je **21. maja 2020. godine**, *Rešenjem* odbacio inicijative za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti Odluke o proglašenju vanrednog stanja i zahteve za obustavu izvršenja pojedinačnih akata i radnji preduzetih na osnovu osporene Odluke o proglašenju vanrednog stanja.

Narodna skupština Republike Srbije je **6. maja 2020. godine** donela *Odluku o ukidanju vanrednog stanja*, a istog dana donet je i stupio je na snagu i *Zakon* o važenju uređaba koje je Vlada uz supotpis predsednika Republike donela za vreme vanrednog stanja i koje je Narodna skupština potvrdila. Tim zakonom utvrđeno je koje uredbe prestaju da važe, a koje nastavljaju s važenjem.

03

Donosioci mera

Propisi kojima su se ograničavala ljudska prava donosili su se na republičkom i lokalnom nivou.

Na republičkom nivou, 44 uredbi je donela Vlada Republike Srbije, dok su mere u okviru svojih nadležnosti donosili i Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Visoki savet sudstva, Republiku javno tužilaštvo i dr. Većina propisa je doneta uz konsultacije sa Kriznim štabom za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19, koji je formiran **15. marta 2020. godine**.

Zakon o planskom sistemu Republike Srbije, kojim se uređuje kreiranje javnih politika na principima jednakosti i nediskriminacije, koordinacije i saradnje, javnosti i partnerstva, faktički je suspendovan. To je onemogućilo da se kod ograničenja koje nameće država, pravovremeno definišu najugroženije grupe na koje ograničenja imaju veoma štetne posledice.

Upravljanje epidemijom i sama epidemija podrazumeva određena ograničenja ljudskih prava, što formalno (kroz donošenje novih propisa), što faktički (u vidu nepostojanja adekvatnih uslova za slobodno ostvarivanje garantovanih prava). U politici upravljanja ljudskim pravima je ključno definisati najranjivije i obezbediti im tretman koji im u kriznim situacijama omogućava uživanje apsolutnih

prava⁴. Kreiranje takve politike je moguće kroz formalno uključivanje institucija i organizacija za zaštitu ljudskih prava i ranjivih grupa u proces suzbijanja epidemije COVID-19.

Međutim, kroz analizu medijskih sadržaja kao i iz obraćanja predsjednice Vlade u Narodnoj skupštini, zaključuje se da su neka profesionalna udruženja, udruženja građana, kao i [strukovna udruženja](#), upućivala svoje preporuke i predloge Kriznom štabu Vlade, iako nisu bila formalno uključena u rad Kriznog štaba čak ni posle upućenih zahteva.⁵

Kancelarija Visoke komesarke UN za ljudska prava u svom [uputstvu](#) ističe da države treba da osiguraju postojanje kanala za učešće civilnog društva na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou i njihovo održavanje – čak i eventualno proširenje - kroz prelazak na udaljene sastanke i videokonferencije u kontekstu COVID-19.

Specijalni izvestilac UN za pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja Klemens **Vul** je u svom [izveštaju](#) povodom desetogodišnjice postojanja ove specijalne procedure **13. maja 2020. godine** istakao da nijedna zemlja ili vlada ne može sama da reši krizu; organizacije civilnog društva treba gledati kao strateške partnere u borbi protiv pandemije. Posebno će civilno društvo imati važnu ulogu u tome pomažući zemljama da ublaže, prilagode se i transformišu pogubne i dugoročne socio-ekonomske efekte ove krize na razvoj. Specijalni izvestilac je preporučio da se: civilno društvo smatra glavnim partnerom u reagovanju na krizu, poštuje sloboda udruživanja i okupljanja putem interneta, da akteri civilnog društva budu slobodni da iznesu svoje mišljenje i razmenjuju informacije, te da učešće civilnog društva u multilateralnim institucijama bude osigurano.

⁴ Prava koja nije moguće ograničiti su: pravo na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti; pravo na život; pravo na fizički i psihički integritet ličnosti; zabrana ropstva i prinudnog rada; prava vezana za postupanje s licem lišenim slobode (uvažavanje dostojanstva ličnosti, zabrana nasilja i iznuđivanja iskaza); pravo na pravično suđenje; pravo na pravnu sigurnost u kaznenom pravu (pretpostavka nevinosti, nema kazne za delo koje u momentu kada je učinjeno nije bilo krivično delo, nema retroaktivne primene krivičnog zakona, osim ako je to povoljnije za učinioca...); pravo na pravnu ličnost; pravo na državljanstvo; sloboda misli, savesti i veroispovesti; prigovor savesti; sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti; zabrana izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje; pravo na zaključenje braka i ravnopravnost supružnika; sloboda odlučivanja o rađanju; prava deteta; zabrana nasilne asimilacije.

⁵ Na podlozi ovih preporuka, kao i potreba, Društvo sudija Srbije zatražilo je da sudija bude član Kriznog štaba Vlade 7. jula 2020. godine, ali na taj zahtev nije odgovoreno.

04

Sistem kontrole mera

Specijalni izvestilac UN za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, **Harlem Dezir**, je podržao napore **Komesara Saveta Evrope za ljudska prava, Dunje Mijatović** koja je apelovala da mere za borbu protiv dezinformacija tokom COVID-19 pandemije treba da budu neophodne, proporcionalne i podložne redovnom nadzoru, uključujući parlament i nacionalne institucije za ljudska prava.

1. Narodna skupština

Prema *Zakonu o Narodnoj skupštini*, Narodna skupština sastaje se bez poziva posle proglašenja ratnog ili vanrednog stanja.⁶ Prva sednica Narodne skupštine je održana **28. aprila 2020. godine**, odnosno 43 dana nakon proglašenja vanrednog stanja. Kontrola mera kojim se ograničavaju ljudska prava je vršena naknadno - *ex post*, sa vremenskom distancom koja je onemogućavala vršenje korektivne uloge Narodne skupštine, odnosno otklanjanje posledica koje su odluke izvršne vlasti imale po ljudska prava.

Odlukom o potvrđivanju odluke o proglašenju vanrednog stanja od **29. aprila 2020. godine** Narodna skupština Republike Srbije potvrdila je odluku o uvođenju vanrednog stanja. *Zakonom* o potvrđivanju uredbi koje je Vlada uz supotpis predsednika Republike donela za vreme vanrednog stanja, potvrđene su 44 uredbe donete za vreme istog.

6 Zakon o Narodnoj skupštini RS, Službeni glasnik RS, br. 9/2010), član 48.

2. Ustavni sud Republike Srbije

U toku trajanja vanrednog stanja, Ustavnom sudu je podneto 66 inicijativa za pokretanje postupka ocene ustavnosti i zakonitosti propisa⁷ o proglašenju vanrednog stanja i merama u toku vanrednog stanja na osnovu kojih je formirano deset predmeta.

Rešenjem Ustavnog suda od **21. maja 2020. godine**, odbačene su inicijative za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti Odluke o proglašenju vanrednog stanja i zahtevi za obustavu izvršenja pojedinačnih akata i radnji preduzetih na osnovu osporene Odluke o proglašenju vanrednog stanja. Odluka i obrazloženje naišlo je na kritiku velikog broja univerzitetskih profesora prava⁸, naročito ustavnog prava⁹, kao i organizacija civilnog društva¹⁰.

3. Zaštitnik građana Republike Srbije

Prema članu 138 Ustava Republike Srbije, Zaštitnik građana je nezavisan državni organ koji štiti prava građana i kontroliše rad organa državne uprave, čiji rad je bliže uređen *Zakonom o Zaštitniku građana*. Prva reakcija ove institucije se odnosila na opasnost širenja lažnih vesti putem društvenih mreža, te je već **18. marta 2020. godine** u svom *apelu* Zaštitnik građana naglasio potrebu da građani budu pravovremeno obavešteni o svim merama borbe protiv virusa korona i da ih se disciplinovano pridržavaju.

Praćenjem stanja ljudskih prava se tokom vanrednog stanja bavila *mobilna ekipa Zaštitnika građana*, a **20. marta** je zbog povećanog obraćanja građana, uveden i *rad tokom vikenda*. Intenzivirane su posete u okviru Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) (*OZ Beograd* (23. mart), *KPZ Beograd*, *KPZ Beograd-KPZ Padinska skela* i *Prihvatilište za strance u Padinskoj skeli* (24. april), *Prihvatni centar Obrenovac* (28. april), *KPZ Sremska Mitrovica* (30. april) i *Prihvatni centar Adaševci* (5. maj)) sa posebnim naglaskom na mere suzbijanja korona virusa. Tokom trajanja vanrednog stanja Zaštitnik građana je takođe posetio i Prihvatni centar u Obrenovcu i Centar za azil u Krnjači. Ove posete izvršio je tim Zaštitnika građana samostalno, bez učešća udruženja građana koja obavljaju poslove NPM-a. *Prvi registrovani slučaj* COVID-19 među zatvorskom populacijom je zabeležen **27. aprila** u KPZ Zabela. Zaštitnik građana međutim nije posetio i ovu ustanovu.

⁷ Inicijativama je traženo pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti Odluke o proglašenju vanrednog stanja, Zakona o potvrđivanju uredbi koje je Vlada uz supotpis predsednika Republike donela za vreme vanrednog stanja, Naredbe o zabrani okupljanja na javnim mestima u zatvorenom prostoru, Naredbe o zabrani poseta i ograničenju kretanja u objektima ustanova za smeštaj starih lica, Uredbe o načinu učešća optuženog na glavnom pretresu u krivičnom postupku koji se održava za vreme vanrednog stanja. Dostupno na <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3983828/ustavni-sud-inicijative-vanredno-stanje.html>.

⁸ Kritički osvrt na rešenje i obrazloženje dali su, između ostalih, univerzitetski profesori Vesna Rakić-Vodinić, Zoran Tomić, Miodrag Jovanović, Goran Dajović i mnogi drugi.

⁹ Profesori Ustavnog prava Tanasije Marinković i Ratko Marković.

¹⁰ Beogradski centar za ljudska prava, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, Centar za pravosudna istraživanja-CEPRIS i dr.

Zaštitnik građana je izradio [Poseban izveštaj o aktivnostima Zaštitnika građana tokom vanrednog stanja](#), dok je u okviru rada NPM-a izrađen [Tematski izveštaj: Primena principa CPT o postupanju prema licima lišenim slobode za vreme pandemije korona virusa](#).

U svom tematskom izveštaju, koji je sačinjen u skladu sa [Principima Evropskog komiteta za prevenciju mučenja \(CPT\) za postupanje prema licima lišenim slobode za vreme pandemije COVID-19](#), NPM je pratio mere koje se primenjuju u suzbijanju COVID-19 u posećenim ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode. Dopisom upućenim nadležnim organima uprave **27. marta** ukazano je na Principe CPT-a, koji su objavljeni na sajtu NPM-a zajedno sa [Savetima Potkomiteta za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka \(SPT\) prema državama članicama i nacionalnim preventivnim mehanizmima, koji se odnose na pandemiju korona virusa](#).

NPM je u svom izveštaju između ostalih zabeležio i mere koje se tiču održavanja pojačane higijene prostorija, merenja telesne temperature, dostupnosti ličnih higijenskih paketa licima koja ne mogu da priušte kupovinu istih i tretmana poštanskih paketa. Pažnja je posvećena i merama smanjenja zatvorske populacije (prevremeni otpust, ukidanje pritvora i sl.) što je jedan od principa CPT-a, odnosno saveta SPT-a, budući da prenaseljenost zatvora podstiče širenje virusa.

NPM je uočio probleme u održavanju ličnih kontakata pritvorenih lica sa članovima porodice u KPZ Sremska Mitrovica zbog nedostatka telefonskih govornica u delu ustanove u kojem su smešteni, te je preporučio da se svim licima obezbedi održavanje kontakata sa članovima porodice i bliskim licima putem telefona, a u slučaju dužeg trajanja zabrane poseta da se uvede i mogućnost održavanja kontakata i putem interneta, odnosno programa za prenos slike i zvuka.¹¹

Potkomitet UN za prevenciju torture (SPT) je u [Savetima](#) državama članicama naglasio potrebu obezbeđivanja alternativnih metoda komunikacije sa porodicom i spoljnim svetom u slučaju zabrana poseta iz zdravstvenih razloga poput telefona, interneta, email-a, video komunikacije, a koji bi kompenzovali nedostatak poseta. SPT je takođe naglasio da bi komunikaciju lica lišenih slobode sa porodicom i prijateljima trebalo ne samo omogućiti već i ohrabrivati, naglašavajući tako značaj održavanje redovne komunikacije ne samo za uživanje prava ovih lica već i za njihovo zdravlje.

Zaštitnik građana se **25. marta** pridružio apelu NOOIS-a¹² protiv ukidanja usluga u zajednici (stanovanje uz podršku, personalne asistente, lične pratiocice dece i geronto-domaćice) te je u svom [saopštenju](#) posebno istakao problem nedostataka tekuće vode u romskim naseljima usled čega održavanje higijene nije moguće. Ovim povodom je **8. aprila** uputio [apel](#) lokalnim samoupravama da se stanovnicima romskih naselja obezbede osnovni egzistencijalni uslovi.

Tokom trajanja vanrednog stanja, Zaštitnik građana je bio u posetama ustanovama koje služe za karantinski prihvrat srpskih državljana ([Prihvatni centar u Subotici](#) (23. mart)), kao i privremenim bolnicama ([Beogradski sajam](#) (29. mart), [KC Niš](#) (8 april) i [Čair](#) (9 april)).

¹¹ Zaštitnik građana, [Tematski izveštaj: Primena principa CPT o postupanju prema licima lišenim slobode za vreme pandemije korona virusa](#), 15. maj 2020.

¹² Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije

Prilikom poseta privremenim bolnicama Zaštitnik građana je konstatovao da su ispunjeni opšti uslovi propisani zakonima i podzakonskim aktima, dok je jedini uočeni problem bio nedovoljan broj mokrih čvorova u Čairu. U slučaju Beogradskog sajma, Zaštitnik građana je posredovao radi rešavanja problema sa kašnjenjem rezultata testova usled čega su građani stupili u štrajk građu, dok je u slučaju KC Niš posredovao u vezi sa rešavanjem pritužbi članova porodica lica smeštenih u tu ustanovu da ne mogu doći do informacija o zdravstvenom stanju svojih srodnika.

Potkomitet UN za prevenciju torture (SPT) je u svojim Savetima naglasio potrebu transparentne komunikacije ka osobama lišenim slobode, članovima njihovih porodica i medijima u vezi sa preduzetim merama.

Prilikom posete prihvatnom centru u Subotici konstatovani su nedostaci u vezi sa brojem ulaza i ukrštanja puteva čisto/prljavo i neispravnosću svetiljki u pojedinim sobama, koji su ubrzo i otklonjeni.¹³

Zaštitnik građana je **1. aprila** uputio *mišljenje* Ministarstvu pravde u vezi sa omogućavanjem poverljive komunikacije između okrivljenih i branilaca tokom tzv. „Skype” suđenja. Zaštitnik građana se 7. aprila obratio predsednici Vlade kako bi bio razrešen problem *dobijanja dozvola za kretanje* za građane koji se staraju o osobama sa invaliditetom, starijima i deci. Zbog odbijanja određenih lokalnih samouprava da izdaju dozvole radi viđanja sa decom, Zaštitnik građana je **10. aprila** *pozvao* nadležne da poštuju prava deteta, a **30. aprila** je uputio *inicijativu* da se mere zabrane kretanja propisane ne odnose i na žrtve nasilja u porodici.

Tokom trajanja vanrednog stanja Zaštitnik građana je pokretao postupke kontrole rada Ministarstva unutrašnjih poslova (**16. april**) i ustanova socijalne zaštite (*GC Niš* (14. april), *20 ustanova* (22. april), *CZR Pančevo* (24. april)). Dok je u slučaju kontrole MUP-a, Zaštitnik građana *utvrdio* da je policijski službenik PS Vračar nezakonito i ponižavajuće postupao prilikom privođenja, informacije o ishodu kontrole sprovedenih u ustanovama socijalne zaštite još uvek nisu dostupne na sajtu Zaštitnika građana.

4. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti

Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti svoj rad temelji na odredbama *Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti*, kao dva krovna zakona i na nizu podzakonskih opštih pravnih akata. Poverenik je nadležan da prati poštovanje obaveza organa vlasti utvrđenih ovim zakonima i izveštava javnost.

Povodom obraćanja većeg broja lica, Poverenik je **20. marta 2020. godine** *obavestio* javnost, da u situaciji proglašenog vanrednog stanja, pravo na slobodan pristup informacijama od javnog značaja

¹³ Zaštitnik građana, *Poseban izveštaj o aktivnostima Zaštitnika građana tokom vanrednog stanja*, 10. jun 2020., str. 6,7

nije suspendovano, ali da se razumno može očekivati da organ vlasti objektivno nije u mogućnosti da po svakom zahtevu postupi, posebno u zakonskom roku. U istom saopštenju Poverenik je međutim istakao obavezu organa javne vlasti da u roku od 48 časova odgovore na zahteve koji se odnose na ugrožavanje, odnosno zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine, te se založio za proaktivno objavljivanje informacija.

Eksperti UN su u saopštenju *"COVID-19: Vlade moraju promovisati i zaštititi pristup i slobodan protok informacija tokom pandemije"* naglasili važnost pružanja istinitih i pouzdanih informacija o korona virusu kao i njihov značaj u borbi sa lažnim informacijama koje mogu dovesti do zabrinutosti za zdravlje, i do panike i nereda.

Saopštenje Poverenika od **25. marta** kojim je pozdravio donošenje *Uredbe o primeni rokova u upravnim postupcima za vreme vanrednog stanja*, uz najavu da će ga sama institucija primenjivati u svom radu, mnogi organi javne vlasti su protumačili tako da nisu dužni da odgovaraju na zahteve sve dok traje vanredno stanje. Time je sloboda pristupa informacijama za vreme vanrednog stanja bila efektivno suspendovana.

Poverenik je **1. aprila** *osudio* pojavu lažnih vesti koje su se, putem društvenih mreža širile tih dana kao što je lažna vest o trenutku započinjanja dvadesetčetvoročasovnog policijskog časa i apelovao na sve građane da sve vesti koje se šire društvenim mrežama ne prihvataju olako, već da koliko su u mogućnosti, izvrše proveru istinitosti navoda iz tih vesti. Mesec dana nakon spornog tumačenja Uredbe o rokovima, Poverenik je *obavestio* javnost da je Međunarodna konferencija poverenika za informacije (ICIC), u čijem radu učestvuje Poverenik, *ukazala* na važnost ostvarivanja prava na pristup informacijama od javnog značaja za vreme trajanja pandemije korona virusa (COVID-19).

Tokom vanrednog stanja, Poverenik je uputio *apel* već **19. marta**, da se ne povređuje pravo na privatnost obolelih lica, a povodom učestalih obraćanja roditelja školske dece kojima ukazuju na to da prosvetni radnici putem savremenih elektronskih sredstava komunikacije zahtevaju dostavu obaveštenja o zdravstvenom stanju učenika i njihovih članova porodica, pravdajući to zahtevom školskih uprava i Ministarstva.

Poverenik je, podsetivši na zabranu ograničavanja prava na zaštitu podataka o ličnosti, čak i u vreme vanrednog stanja, upozorio građane na moguće zloupotrebe podataka o ličnosti od strane nepoznatih lica putem društvenih mreža (tzv. fišing kampanja).

Poverenik je **30. marta** *upozorio* sve građane, posebno starije, da ne nasedaju na "ponude za pomoć" i da ne daju svoje lične podatke na opisani način, kako ne bi došli u situaciju da pretrpe veoma velike posledice zbog nepromišljenog odavanja svojih ličnih podataka. U svom *saopštenju* od **1. aprila**, Poverenik je obavestio javnost da pravo na zaštitu podataka o ličnosti nije ograničeno, pa rukovaoci i obrađivači i u periodu vanrednog stanja imaju obavezu da svoje aktivnosti obavljaju u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti i drugim propisima kojima je uređena ta materija.

5. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je tokom trajanja vanrednog stanja na teritoriji Republike Srbije organima javne vlasti predložila niz mera iz domena ravnopravnosti. Reakcije i apeli Poverenice ticali su se gotovo svih ranjivih grupa, sa posebnim akcentom na grupe koje su u situaciji proglašene epidemije zarazne bolesti COVID-19 bile naročito ugrožene. Tako je već **24. marta** Poverenica izdala [Upozorenje za javnost](#) povodom uočene stigmatizacije lica obolelih od zarazne bolesti COVID-19 na osnovu njihovog zdravstvenog stanja, kao i tada aktuelne stigmatizacije srpskih državljana koji su se vratili u zemlju iz inostranstva.

Poverenica je u nekoliko preporuka i inicijativa skrenula pažnju na otežan položaj starih lica, te je uputila [Preporuku JP „ELEKTROPRIVREDA SRBIJE”](#) da omogući snabdevanje električnom energijom svim licima starijim od 65 godina, s obzirom na to da im je tokom trajanja vanrednog stanja bilo zabranjeno kretanje na osnovu Naredbe o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije. Poverenica je, takođe, uputila [Inicijativu Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije](#) za donošenja uputstva o postupanju pripadnika Ministarstva prilikom kontrole poštovanja naredbe o zabrani kretanja i izricanja novčanih kazni za kršenje navedene zabrane osobama starijim od 65 godina obolelim od demencije, koje zbog prirode svog zdravstvenog stanja nisu u mogućnosti da shvate značaj navedene mere, kao i obavezu njenog poštovanja.

Vladi Republike Srbije upućena je i [Preporuka mera u vezi dozvola za kretanje, rada linija za pomoć i podršku, nasilja u porodici](#) u kojoj se između ostalog preporučuje preispitivanje adekvatnosti termina određenih za kretanje lica starijih od 65 godina i njihove učestalosti. Deo pomenute preporuke koji je prihvaćen, a tiče se starih lica, jeste i uvođenje telefonskih linija za pomoć starijima i drugih linija za različite vrste podrške i pomoći. Poverenica je tokom trajanja vanrednog stanja posebnu pažnju posvetila ograničenoj slobodi kretanja, te je istom prilikom preporučila i pojednostavljivanje procedure za izdavanje dozvola za kretanje i predložila da se dozvole izdaju putem SMS poruka.

Poverenica je istakla i naročito težak položaj žrtava nasilja u porodici tokom trajanja vanrednog stanja i zabrane kretanja, te je pozvala nadležne organe da se svim ustanovama kojima imaju zakonom propisane nadležnosti u pogledu postupanja u slučaju nasilja ili rizika po njega, uputi instrukcija u pogledu postupanja u okolnostima vanrednog stanja, kako bi se žrtvama nasilja obezbedila pravovremena zaštita. Posebnom [Inicijativom](#) Poverenica je predložila izmenu Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja i omogućavanje žrtvama porodičnog i partnerskog nasilja da napuste stan, prostoriju i objekat za stanovanje u stambenim zgradama i domaćinstvo (okućnicu) u trenutku direktne izloženosti nasilju.

Na osnovu informacija dobijenih od strane organizacija civilnog društva, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je uputila [Preporuku](#) Vladi Republike Srbije u kojoj je ukazala na naročito težak položaj lica romske nacionalne manjine koji žive u neformalnim ili podstandardnim naseljima. U Preporuci je istaknuto da su ova lica posebno ugrožena zbog uslova u kojima žive i da su zbog toga izložena većoj opasnosti od zaraze korona virusom, te je preporučeno da Vlada predvidi obavezu da se na lokalnom nivou stanovnicima ovih naselja obezbedi potpuni pristup čistoj vodi postavljanjem cisterni, plastičnih rezervoara, bidona i slično.

S obzirom na brojne apele građana i organizacija civilnog društva u pogledu teškog položaja lica sa invaliditetom, a posebno osoba i dece sa autizmom, Poverenica je uputila [Preporuku](#) Ministarstvu

za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. U Preporuci je istaknuto da je, u cilju očuvanja psiho-fizičkog zdravlja osoba sa autizmom, neophodno razmotriti mogućnost izdavanja dozvola za kretanje u ograničenom vremenu i ograničenom prostoru u blizini mesta stanovanja. Ovaj predlog Poverenice za zaštitu ravnopravnosti je usvojen, te je osobama sa smetnjama iz spektra autizma i njihovim pratiocima dozvoljeno kretanje za vreme trajanja zabrane kretanja za ostale građane. Jedna od Inicijativa koje su usvojene sadržala je predloge o načinima rešavanja kretanja personalnih asistencija osoba sa invaliditetom koji uslugu pružaju u večernjim časovima, u vreme zabrane kretanja propisane merama za suzbijanje širenja epidemije.

Inicijativom za izmenu i dopunu Uredbe o jednokratnoj novčanoj pomoći, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti predložila je Vladi Republike Srbije uplatu jednokratne pomoći bez podnošenja prijave i to za nezaposlene, osobe sa invaliditetom i samostalne umetnike. Poverenica je istovremeno inicirala i izmenu koja se odnosi na omogućavanje uplate novčane pomoći za osobe koje su lišene poslovne sposobnosti, tako što bi u njihovo ime zahtev podneli njihovi staratelji.

Tokom trajanja vanrednog stanja, Poverenica je izdala niz javnih upozorenja povodom rodno zasnovanog nasilja u medijima i na društvenim mrežama.

Mandat Poverenice za zaštitu ravnopravnosti istekao je 27. maja 2020. godine, a kako ovaj inokosni organ nema zamenike sa zakonskim ovlašćenjima za postupanje, to je rad u junu i julu u potpunosti bio blokiran. U momentu objavljivanja analize, postupak izbora Poverenika za zaštitu ravnopravnosti nije ni započet, zbog čega je sistem kontrole mera u toku COVID-19 oslabljen.

05

Osnovna pravila u pogledu ograničavanja prava

U pogledu opšteg ograničenja prava, Ustav Republike Srbije u članu 20 propisuje da ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena ako ograničenje dopušta Ustav,¹⁴ u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u članu 4 navodi kao osnov ograničenja ljudskih prava izvanrednu javnu opasnost proglašenu zvaničnim putem. Mere kojima se ograničavaju prava moguće su u obimu strogo određenom zahtevima situacije, ne mogu biti nespojive s drugim obavezama koje nameće međunarodno pravo i sa sobom ne mogu povlačiti diskriminaciju. Prema domaćim propisima, zabranjena je i neposredna i posredna diskriminacija, a dozvoljeno je da se uvode posebne mere radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima. To znači da je prilikom uvođenja ograničenja ljudskih prava, neophodno voditi računa da ograničenja za određene grupe lica, zbog njihovih ličnih svojstava (npr. psihički i fizički invaliditet, imovno stanje, veroispovest i dr.) nisu takva da ih stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica koja ne poseduju ta lična svojstva.

¹⁴ Prava koja nije moguće ograničiti su: pravo na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti; pravo na život; pravo na fizički i psihički integritet ličnosti; zabrana ropstva i prinudnog rada; prava vezana za postupanje s licem lišenim slobode (uvažavanje dostojanstva ličnosti, zabrana nasilja i iznudivanja iskaza); pravo na pravično suđenje; pravo na pravnu sigurnost u kaznenom pravu (pretpostavka nevinosti, nema kazne za delo koje u momentu kada je učinjeno nije bilo krivično delo, nema retroaktivne primene krivičnog zakona, osim ako je to povoljnije za učinioca...); pravo na pravnu ličnost; pravo na državljanstvo; sloboda misli, savesti i veroispovesti; prigovor savesti; sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti; zabrana izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje; pravo na zaključenje braka i ravnopravnost supružnika; sloboda odlučivanja o rađanju; prava deteta; zabrana nasilne asimilacije.

Dodatno, u toku vanrednog stanja, neophodno je obavestiti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o uvođenju vanrednog stanja, kao i o listi prava koja će biti ograničena¹⁵. Srbija je **6. aprila 2020. godine** obavestila generalnog sekretara UN o uvođenju vanrednog stanja i o derogaciji određenih prava predviđenih Paktom u onoj meri u kojoj to zahteva epidemiološka situacija i medicinska neophodnost. Dokument koji je Srbija uputila **Generalnom sekretaru UN** ne ispunjava formalne ali ni materijalne kriterijume propisane u članu 4 Pakta¹⁶. Istog dana, Srbija je **obavestila Savet Evrope** o uvođenju vanrednog stanja, bez navođenja liste prava (tj. odredbi Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda) koja se ograničavaju tokom vanrednog stanja. Pri uvođenju prethodnog vanrednog stanja, koje je bilo proglašeno u Srbiji 12. marta 2003. godine, Ujedinjene nacije bile su obavestene dan nakon uvođenja vanrednog stanja, uz navođenje liste prava koja se ograničavaju, a shodno članu 4 Pakta.

Komitet UN za ljudska prava je **30. aprila** **pozvao sve države članice** koje su u vezi sa pandemijom COVID-19 preduzele vanredne mere koje odstupaju od obaveza iz Pakta da bez odlaganja ispune svoju obavezu dostavljanja neodložnog obaveštenja generalnom sekretaru UN, ako to još nisu učinile.

Srpsko zakonodavstvo omogućava ograničenje ljudskih prava bez uvođenja vanrednog stanja u slučajevima epidemije, po zvaničnom proglašenju njenog početka. **Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti** predviđa mogućnost ograničenja ljudskih prava kao što su sloboda kretanja i sloboda okupljanja, mogućnost uvođenja karantina itd.

S druge strane 2018. godine je usvojen **Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama**. Upravo su analitičari neophodnosti uvođenja vanrednog stanja **ukazivali** na moguću implementaciju ova dva zakona. Jedina pravna posledica koja nije mogla da nastupi primenom ova dva zakona bila je odlaganje parlamentarnih izbora.

15 čl. 4 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

16 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji, januar-jun 2020. Dostupno na: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-I-VI-2020-fin.pdf>

06

Osnovna prava i slobode

1. Sloboda okupljanja

Članom 54 *Ustava RS* predviđena je sloboda okupljanja, ali i mogućnost da ovo pravo bude ograničeno zakonom samo ako je to neophodno radi zaštite javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* u članu 21 priznaje pravo mirnog okupljanja, a takođe i mogućnost ograničenja istog, između ostalog radi zaštite javnog zdravlja. [Zakon o javnom okupljanju](#) u članu 8 predviđa ograničenje slobode okupljanja i propisuje da isto nije dozvoljeno kada postoji ugrožavanje bezbednosti ljudi i imovine, javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije.

Kleman Vul, specijalni izvestilac UN za pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja izdao je **14. aprila 2020. godine** [saopštenje/apel](#) sa 10 načela u kome se navodi da reagovanje država na pretnju COVID-19 ne treba da ukinе slobodu okupljanja i udruživanja.

Sloboda okupljanja je u Srbiji bila prvo ljudsko pravo koje je ograničeno usled epidemije COVID-19. Ova sloboda je prvo bila ograničena samo u zatvorenom prostoru, da bi potom, tokom trajanja vanrednog stanja, bila potpuno ukinuta na otvorenom prostoru.

Počev od **12. marta**, Ministar zdravlja je, radi sprečavanja širenja zarazne bolesti COVID-19, donosio *Naredbe o zabrani okupljanja u Republici Srbiji na javnim mestima u zatvorenom prostoru*. Tim naredbama, zabranjena su javna okupljanja na celoj teritoriji Republike Srbije na javnim mestima u zatvorenom prostoru više od 100 ljudi (**12. marta**), da bi potom taj broj bio smanjen na 50 (**15. marta**), a potom na pet lica (**21. marta**).

Ograničenje skupova na otvorenom prostoru važno je tokom svih 52 dana vanrednog stanja. Vlada je [Uredbom](#) o merama za vreme vanrednog stanja, počev od **15. marta** zabranila okupljanja na otvorenim i u zatvorenim prostorima (osim onih koji su od posebnog interesa za funkcionisanje državnih organa - dakle zgrade Vlade, ministarstava i slično). Eventualna odstupanja od opšte zabrane okupljanja su, u zavisnosti od epidemiološke situacije, mogla biti propisana odlukama Vlade.

Zabrana okupljanja posredno je uticala na druga Ustavom i međunarodnim konvencijama zagaran-
tovana prava. Pravo na slobodu veroispovesti, koje se vrši pohađanjem verske službe, ograničeno
je zabranom okupljanja. *Zaključkom Vlade RS* od 27. marta 2020. godine preporučeno je crkvama i
verskim zajednicama da za vreme trajanja vanrednog stanja verske obrede u verskim objektima i na
otvorenom prostoru vrše bez prisustva vernika, kao i da se verski obredi prilikom sahranjivanja vrše
uz prisustvo malog broja ljudi uz poštovanje svih preventivnih mera koje su propisane radi efikasnog
suzbijanja zarazne bolesti i zaštite života i zdravlja ljudi.

Tokom trajanja vanrednog stanja naređen je najduži policijski čas u kontinuitetu (84 sata) sa ciljem
da se ljudi spreče da prisustvuju službama u crkvama tokom održavanja liturgije za pravoslavni
Uskrs **19. aprila**. Uprkos tome veliki broj vernika je ipak prisustvovao službama, a policija koja je bila
prisutna u blizini crkava ipak *nije intervenisala*.

*Neki građani su nemogućnost da ostvare svoje pravo na prisustvo verskoj službi i činu pričešća do-
živeli kao kršenje ljudskih prava i obratili se Komitetu pravnika za ljudska prava radi pravne podrške.
Takođe, tokom vanrednog stanja, Komitetu pravnika za ljudska prava se javilo lice koje je želelo da
protestuje zbog nezadovoljstva upravljanjem lokalnih organa tokom suzbijanja COVID-19. Ovakvo
pitanje upućuje da je postojao utisak kod građana da su sva politička prava i sloboda izražavanja u
potpunosti ograničena.*

Ograničenje slobode okupljanja tokom trajanja vanrednog stanja

Datum	Ograničenja okupljanja u zatvorenom prostoru
12. mart 2020.	Zabrana okupljanja više od 100 ljudi
15. mart 2020.	Zabrana okupljanja više od 50 ljudi
21. mart - 6. maj 2020.	Zabrana okupljanja više od 5 ljudi
Datum	Ograničenja okupljanja na otvorenom prostoru
15. mart -6. maj 2020.	Zabrana svih zborova i okupljanja

Ukidanje vanrednog stanja dovelo je do promene režima ograničenja slobode okupljanja.

Ministarstvo zdravlja je **7. maja 2020. godine** donelo novu *Naredbu o zabrani okupljanja u Republici
Srbiji na javnim mestima u zatvorenom i otvorenom prostoru*. Odredbama ove Naredbe, bila su usta-
novljena ograničenja okupljanja u zatvorenom i otvorenom prostoru, tako da je maksimalan broj lica
bio 50, i to sa razmakom od 2 metra, i uz strogo poštovanje zaštitnih mera, među kojima je vidljivo
i proverivo nošenje zaštitnih maski.

Prvo ograničenja slobode okupljanja nakon ukidanja vanrednog stanja je trajalo ukupno 14 dana,
da bi zatim dozvoljeni broj okupljenih narednih 7 dana bio povećan na 100 (**21. maja**). *U Novom
Pazaru je 24. maja bila održana i centralna bajramska svečanost u Hadži Huremovoj džamiji. U ovoj*

i drugim džamijama se okupio veliki broj vernika uprkos tome što je na snazi bila zabrana okupljanja više od 100 ljudi.

Već 29. maja bilo je dozvoljeno okupljanje do 1000 ljudi, sa izuzetkom sportskih takmičenja na kojima je moglo da prisustvuje i više ljudi. U Naredbi od **29. maja** uvedeno je obavezno rastojanje za prisutne na sportskim takmičenjima od 1 metar. Ograničenje slobode okupljanja u pogledu broja ljudi je trajalo narednih 11 dana, da bi nakon ukidanja ovog ograničenja bila ponovo propisana obaveza držanja distance od 1 metar (**10. juna**) koje je takođe ukinuta i to nakon svega dva dana (**12. juna**).

Dakle, 32 dana nakon potpune suspenzije slobode okupljanja za vreme vanrednog stanja koja je trajala 52 dana, sve preostale mere ograničenja slobode okupljanja su ukinute.

Dan kad je ukinuto ograničenje broja ljudi na skupovima na otvorenom (**10. jun**), poklopio se vremenski sa danom kada se održavao derbi između dva najveća srpska fudbalska kluba, tradicionalno najposećeniji fudbalski događaj. Prema pisanju mnogih [medija](#), na ovom skupu je bilo oko 25.000 ljudi. Obaveza držanja distance od 1 m koja je bila na snazi nije bila ispoštovana.

Od trenutka ukidanja ograničenja slobode okupljanja se širom Srbije planiralo organizovanje skupova političkog karaktera, imajući u vidu da su parlamentarni, pokrajinski i lokalni izbori bili zakazani za **21. jun 2020. godine**. Sloboda okupljanja, kao političko pravo, koristi se kao redovan instrument u predizbornoj kampanji. Međutim, **10. juna (kada su ukinuta ograničenja broja građana za okupljanje) je doneta i odluka vladajuće stranke (Srpska napredna stranka) da se svi predizborni skupovi otkazuju. Uprkos tome, već narednog dana su ipak održani neki ranije zakazani skupovi.** Dodatno, dan kasnije predsedništvo jedne druge stranke je takođe donelo [odluku o otkazivanju skupova u cilju zaštite zdravlja građana. Tri najveća završna predizborna skupa su održana 17. i 18. juna u Novom Pazaru. Upravo je ovaj grad sa okolinom već nakon 10 dana postao žarište COVID-19.](#)

Specijalni izvestilac UN za pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja Klemen Vul, konstatujući da demokratija ne može da se odlaže, istakao je da je dizajniranje izbornih procesa u kontekstu trenutne globalne pandemije izazov.

On je jasno [izneo](#) posledice ograničenja po izborni proces: "Ograničenja slobode okupljanja u mnogim zemljama narušavaju sposobnost pojedinaca na kampanju i da učestvuju na skupovima, da sprovedu rad sa javnošću i prate izborne procese. Ograničena je i sposobnost civilnog društva da sarađuje sa kandidatima ili sa širom javnošću u kontekstu izbora."

Međutim, nije dovedena u pitanje legitimnost ograničenja slobode okupljanja već je istaknuto da "imajući u vidu ove izazovne okolnosti, još je važnije, da se poštuje sloboda izražavanja i da su prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja putem interneta u potpunosti obezbeđena." "Države bi trebalo da obezbede transparentnost u svojim procesima donošenja odluka u kontekstu izbora, i treba da se konsultuju sa civilnim društvom u utvrđivanju odgovarajućih pristupa. Iako su u nekim slučajevima ograničenja ličnog glasanja možda potrebna, države treba da preduzmu sve moguće mere kako bi obezbedile blagovremeno sprovođenje izbora, uključujući korišćenje alternativnih procedura glasanja, poput glasanja elektronskim putem."

Nagle promene u politici upravljanja suzbijanja pandemijom COVID-19 uticale su na gubitak poverenja građana u odluke Kriznog štaba. Dodatno, pojavile su se informacije na portalu covid19.rs o povećanom broju zaraženih i umrlih nakon otvaranja žarišta u Novom Pazaru. [Izveštaj](#) Balkanske istraživačke mreže (BIRN) o prikrićanju realnih brojeva zaraženih i umrlih lica od posledica COVID-19 dodatno je doprineo nepoverenju. U takvoj klimi, [najava](#) Predsednika Republike o uvođenju novog policijskog časa tokom vikenda (u kontinuitetu 59 sati) i zabrane okupljanja više od 5 osoba, bila je povod spontanog protestnog okupljanja više hiljada ljudi **7. jula** ispred zgrade Narodne skupštine u Beogradu. Tokom ovog skupa, koji je počeo i održavao se kao miran protest, nakon dva sata manji deo učesnika je ušao u zgradu Narodne skupštine i bio nasilan prema policiji. Prema oceni organizacija civilnog društva, članica Kuće ljudskih prava i demokratije u Beogradu, policija je odgovorila [nesrazmernom upotrebom sile](#) prema svim građanima, uključujući i one koji nisu učestvovali u nasilju. Policija je tom prilikom upotrebljavala suzavac, službene palice, pse i konje prema građanima od kojih mnogi, sudeći prema brojnim snimcima objavljenim na društvenim mrežama, nisu pružali bilo kakav vid otpora. Na pomenutim snimcima bilo je jasno vidljivo i to da su sredstva prinude, poput službene palice, bila upotrebljavana suprotno važećim propisima. Sledećih dana, **od 8. jula do 13. jula** su se takođe organizovali protesti u Beogradu i drugim gradovima.

Ovi protesti su, delovanjem desničarskih organizacija i partija, postali nasilni, zbog čega je policija reagovala nesrazmernom upotrebom sile. O protestima se govorilo isključivo kao posledici mešanja stranih država i nekadašnjih opozicionih partija i funkcionera, dok se nezadovoljstvo upravljanjem suzbijanja pandemije COVID-19 u potpunosti ignorisalo.

U gradovima u kojima su se protesti organizovali su lokalne vlasti uvele ograničenje slobode okupljanja, da bi od **15. jula** došlo do ograničenja slobode okupljanja na celoj teritoriji Srbije, tako što je ograničeno okupljanje više od 10 ljudi. U vezi sa održanim javnim okupljanjima veći broj građana je prekršajno osuđen na kazne zatvora, dok je delu učesnika određen pritvor za krivična dela iz Zakona o javnom redu i miru i Krivičnog zakonika. Prema [podacima](#) CINS-a u ukupno 82 prekršajna postupka u vezi sa vređanjem i napadima na policajce, uništavanjima imovine ili posedovanja baklji na protestima donete su 43 osuđujuće i 9 oslobađajućih presuda, dok je 30 postupaka još uvek u toku.

Lica koja su prekršajno kažnjena kaznom zatvora ili je protiv njih određen pritvor za krivična dela izvršena tokom javnih okupljanja u periodu 7.-15. jula 2020. godine.¹⁷

Datum	Broj prekršajno kažnjenih lica ZJRM	Broj pritvorenih lica ZJRM	Broj pritvorenih lica KZ
7. jul 2020.	1	0	0
8. jul 2020.	2	1	0
9. jul 2020.	5	1	2
10. jul 2020.	2	0	1
11. jul 2020.	2	11	8

12. jul 2020.	9	2	4
13. jul 2020.	0	0	3
14. jul 2020.	0	0	1
15. jul 2020.	3	1	0
Ukupno	24	16	19

Komitet pravnika za ljudska prava je ovim povodom, sa još 11 organizacija civilnog društva okupljenih u Platformi za saradnju sa mehanizmima Ujedinjenih nacija za ljudska prava, uputio [Apel Specijalnom izvištio UN za torturu, Nilsu Melceru](#) u kojem se od njega traži da apeluje na nadležne da sprovedu istragu zbog policijske brutalnosti prema demonstrantima.

Ograničenje slobode okupljanja nakon ukinjanja vanrednog stanja

Datum	Ograničenja okupljanja na otvorenom prostoru
7. maj 2020.	Zabrana okupljanja više od 50 ljudi
21. maj 2020.	Zabrana okupljanja više od 100 ljudi
29. maj 2020.	Zabrana okupljanja više od 1000 ljudi, sa izuzetkom sportskih takmičenja, uz obavezno rastojanje od 1m
10. jun 2020.	Ukinuto ograničenje broja učesnika, uz obavezno rastojanje od 1m
12. jun 2020.	Obrisan član koji predviđa obavezno rastojanje od 1 m za skupove
10. jul 2020.	Zabrana okupljanja više od 10 ljudi u Beogradu
10. jul 2020.	Zabrana okupljanja više od 10 ljudi u Novom Sadu
11. jul 2020.	Zabrana okupljanja više od 20 ljudi u Nišu
15. jul 2020.	Zabrana okupljanja više od 10 ljudi na teritoriji Srbije

17 Tabela je sačinjena na osnovu odgovora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija broj 7-00-44/2020-03 od 27. jula 2020. godine

Svi događaji ukazuju da je ograničenje slobode okupljanja tokom vanrednog stanja, sa stanovišta propisa, bilo legitimno jer je služilo zaštitu javnog zdravlja. Principi ljudskih prava nalažu da se ograničenja ljudskih prava vrše upravo i radi zaštite drugih ljudskih prava koja su apsolutna i koja se ne mogu ograničiti. S tim u vezi, pravna regulativa slobode okupljanja se tokom COVID-19 može preispitivati sa stanovišta uvažavanja apsolutnih ljudskih prava, kakvo je pravo na život. Činjenica je da su u istom danu – 10. juna – prestala ograničenja u pogledu broja građana koja se mogu okupiti, da je održan derbi uz prisustvo 25.000 ljudi na stadionu, da je vladajuća stranka odlučila da ne drži predizborne skupove, i da su, nakon toga, predizborni i drugi skupovi ugrozili život i zdravlje ljudi, govori u prilog tome da su postojali jaki razlozi za ograničenje slobode okupljanja koji su bili poznati, ali nisu uticali na pravnu regulativu, do početka građanskih protesta.

Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za slobodu okupljanja i udruživanja je izrazio **stav** da su u mnogim zemljama usvojene mere (iako ograničenja jesu legitimna) više usmerene na kontrolu i uništavanje opozicionih ličnosti nego na osiguranje javnog zdravlja.

Srbija nije uložila poseban napor da se tokom izborne kampanje, sloboda okupljanja vrši on-line, u skladu sa opštom preporukom Specijalnog izvestioca UN, Klemena Vula. Slučajevi ograničenja slobode okupljanja nakon opozicionih protesta u Srbiji, uz veoma oštro kažnjavanje učesnika protesta, potvrđuju stav Specijalnog izvestioca.

2. Sloboda kretanja

Ustav Republike Srbije u članu 39 propisuje da svako ima pravo da se slobodno kreće i nastanjuje u Republici Srbiji, da je napusti i da se u nju vrati. Ove slobode i pravo mogu se ograničiti zakonom, ako je to neophodno radi, između ostalog, sprečavanja širenja zaraznih bolesti. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* ovu slobodu i ograničenje predviđa u članu 12.

Zakon o policiji u članu 51 predviđa da Ministar može naredbom da naloži Policiji, radi zaštite zdravlja i života ljudi da privremeno ograniči ili zabrani kretanje na određenim objektima, određenim područjima ili na javnim mestima. Navedene mere moraju biti oročene, a mogu da traju dok traju razlozi zbog kojih su određene. U članu 89 istog Zakona predviđeno je da je policijski službenik, na osnovu odluke direktora policije ili načelnika policijske uprave odnosno lica koje oni za to ovlaste, ovlašćen da privremeno ograniči slobodu kretanja i zadržavanja *lica* na određenom prostoru ili u objektu, ili da lica udalji sa prostora ili iz objekta, u slučajevima *ugrožavanja* bezbednosti izazvanog epidemijama dok takvo ugrožavanje traje. **Pravo na slobodu kretanja tokom vanrednog stanja je bilo ograničeno na više načina.**

Naredba o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije je doneta **18. marta 2020. godine**. Ovom Naredbom se licima starijim od 65 godina u naseljenim mestima preko 5000 stanovnika, kao i licima starijim od 70 godina u naseljenim mestima do 5000 stanovnika zabranjuje kretanje na javnim mestima, odnosno van stanova, prostorija i objekata za stanovanje u stambenim zgradama i izvan domaćinstva u potpunosti, dok se ostalim licima kretanje zabranjuje od 20 časova uveče do 5 časova ujutro. Pomenuta odluka menjana je još četiri puta, a izmene su prikazane u tabeli ispod teksta.

Datum	Izmene i dopune Naredbe o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije
18.mart 2020	Potpuna zabrana kretanja licima sa navršених 65 godina života. Zabrana kretanja ostalim licima od 20 do 05 časova.
21.mart 2020.	Licima sa navršених 65 godina života dozvoljeno kretanje od 3 do 8 časova subotom. Zabrana kretanja u svim parkovima i javnim površinama namenjenim za rekreaciju i sport.
22.mart 2020.	Zabrana kretanja svim licima se sa 20 pomera na 17 časova. Dozvoljeno je izvođenje kućnih ljubimaca u periodu od 20 do 21 čas, u trajanju od 20 minuta, najviše 200 m udaljenosti od mesta prebivališta, odnosno boravišta.
28.mart 2020.	Vikendom zabrana kretanja svim licima počinje u 15 časova. Zabranjuje se izvođenje kućnih ljubimaca.
03.april 2020.	Vikendom zabrana kretanja traje od subote u 13 do ponedeljka u 5 časova. Dozvoljeno izvođenje kućnih ljubimaca od 23 od 1 čas. Licima sa navršених 65 godina kretanje dozvoljeno subotom od 3 do 7 časova. Najviše 2 lica smeju da se zajedno kreću ili zadržavaju na javnom mestu na otvorenom prostoru. Najviše do 10 ljudi sme da prisustvuje na sahranama.

Naredba je prestala da važi 9. aprila 2020.godine članom 6 [Uredbe o dopunama Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja](#), koja je potom postala **osnov za zabranu kretanja**.

Pravo na kretanje je bilo ograničeno i samom *Odlukom o proglašenju bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 zaraznom bolešću*. Odlukom je ustanovljena mogućnost da nadležni organi privremeno zabrane, odnosno ograniče ulazak i kretanje licima koja dolaze iz virusom pogođenih zemalja i regiona u odluci taksativno nabrojanih. Ova Odluka pretrpela je brojne izmene, kojima se menjao način, vreme i mesto vršenja izolacije (izolacija u kućnim uslovima, izolacija na osnovu usmenog rešenja, izolacija u karantinu, izolacija u posebnim objektima itd.).¹⁸

18 Izmenama Odluke od **16. marta 2020. godine**, u zavisnosti od toga da li lice dolazi iz zemlje u kojoj je žarište epidemije ili ne, određuje se 28 dana upućivanja u izolaciju, odnosno 14 dana stavljanja pod zdravstveni nadzor (izolacija u kućnim uslovima). Dopunom od **18. marta** po prvi put se izričito pominje obaveza izricanja usmenog rešenja licu koje ulazi u zemlju. [Izmenom](#) koja je usledila samo dan kasnije izraz upućivanje u izolaciju se menja izrazom upućivanje u karantin i određuje ustanova u koju se ta lica upućuju.
Izmenom od **28. marta** zaražena lica se upućuju u izolaciju u za to predviđene objekte, a licima koja se već nalaze u izolaciji u kućnim uslovima ista se po isteku produžava za još 14 dana. Izmenom od **31. marta** mera karantina se zamenjuje merom izolacije u kućnim uslovima u trajanju od 28 dana, a lica koja ulaze u Republiku Srbiju, kod kojih se uočavaju

Dopunom od **22. aprila** ublažene su mere zabrane i ograničenja kretanja tako što se iste ne primenjuju na domaće državljane i strane državljane koji obavljaju poljoprivredne radove i imaju poljoprivredno zemljište na teritoriji susedne države, a koji su dužni da prelazak državne granice prijave Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Takođe, ne primenjuju se ni na domaće državljane koji su zaposleni na teritoriji susedne države, kao ni na strane državljane zaposlene na teritoriji Republike Srbije sa regulisanom radnom dozvolom. Izmenama od **24. aprila** precizirano je da se svojstvo ovih lica dokazuje posedovanjem dokaza o vlasništvu nad poljoprivrednim zemljištem ili izjavom vlasnika poljoprivrednog zemljišta da lice obavlja poljoprivredne radove na njegovom zemljištu, odnosno dokumentom o radnom angažovanju kada je reč o strancima zaposlenima u Srbiji, odnosno našim državljanima zaposlenim u inostranstvu. Česte izmene pomenute Odluke, a posebno dve poslednje dopune, pokazuju da su mere ponekad donošene bez pažljivije analize načina na koji bi se iste mogle sprovesti u praksi.

Važno je napomenuti da je pored čestih izmena *Odluke*, problem predstavljala i terminološka neusaglašenost, odnosno uvođenje novih pojmova koji nisu ranije bili prisutni u pozitivnim propisima. Naime, izraz "izolacija u kućnim uslovima" prvi put pojavljuje u ovoj *Odluci* iako kao takav ne postoji u *Zakonu o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti*, niti drugim opštim aktima, na koji se *Odluka* poziva. *Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti* poznaje termin izolacija za inficirane osobe i termin karantin za zdrave osobe koje su bile izložene zaraznoj bolesti, dok isti izrazi u *Odluci* imaju drugačije značenje koje se dodatno menjalo tokom njenih čestih izmena. Takođe, iako je članovima 74 i 75 *Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti*, predviđena procedura za slučaj da se sumnja da bi lice koje ulazi u zemlju moglo da bude zaraženo i propisuje da se rešenjem tom licu može zabraniti ili ograničiti kretanje, kao i da rešenje može biti doneto usmeno, ali se unosi u zapisnik o izvršenom inspekcijskom nadzoru, ova procedura se u pomenutoj *Odluci* prvi put pominje tek **18. marta 2020. godine**.

Pravo na slobodu kretanja, kroz ograničenja ulaska i izlaska iz Srbije, Republika Srbija je ograničila u periodu od **12. marta 2020. godine do 21. maja 2020. godine**¹⁹.

Sve ove pomenute odluke stvorile su niz problema i veliki broj građana se obraćao YUCOM-u tražeći savet kako da zaštite svoja prava. Pored toga tražene su i informacije o samim pravima, jer mnogi, zbog čestih izmena i dopuna pomenutih odluka, nisu znali koja su tačno njihova prava i obaveze, a sankcije za kršenje istih bile su stroge i visoke. Nekim tražiocima pravne podrške isticao je zakup stana, koji nije produžen jer je stan izdat drugom licu, a nisu smeli napustiti mesto samoizolacije. Za pravnu podršku obratilo se i lice koje je tokom samoizolacije doživelo telesnu povredu nedovoljnu da po protokolu ekipa Zavoda za hitnu medicinsku pomoć dođe po pacijenta, ali ozbiljnu u meri da mu je potrebna pomoć do koje zbog samoizolacije nije mogao sam da dođe.

simptomi zarazne bolesti COVID-19, odmah se upućuju u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu.

Dopunom od **1. aprila** se propisuje način otpuštanja izlečenih lica i njihova obavezna izolacija u trajanju od 14 dana.

Propisuje se i mogućnost da licu koje je u samoizolaciji zbog kontakta sa zaraženim licem, a ima potrebu da napusti Republiku Srbiju pre isteka određene mere, sanitarni inspektor odlukom može obustaviti izvršenje mere i dozvoliti da napusti Republiku Srbiju ako kod tog lica do dana podnošenja zahteva za obustavu mere nije razvijen nijedan simptom bolesti.

19 Odluka o zatvaranju graničnih prelaza od 12. marta 2020. godine, Odluka o zatvaranju svih graničnih prelaza za ulazak u Republiku Srbiju, od 19. marta 2020. godine, Odluka o prestanku važenja Odluke o zatvaranju svih graničnih prelaza i Odluka o prestanku važenja Odluke o zatvaranju graničnih prelaza, od 21. maja 2020. godine.

Poseban problem imali su članovi porodica lica u kućnoj izolaciji jer je bilo nejasno da li i za njih važi ova obaveza. Pored toga problem je bio dobijanje rešenja ili potvrde o obavezi samoizolacije, kako bi, na primer, opravdali odsustvo sa posla i zaštitili radnopravni položaj. Zbog toga je Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM uputio predlog Kriznom štabu Vlade RS da se omogući i tim licima izdavanje rešenja o kućnoj izolaciji, predlažući mogućnost donošenja kolektivnih rešenja. Ministarstvo zdravlja omogućilo je podnošenje online zahteva za potvrdu o samoizolaciji za lica iz kontakta.

YUCOM se obraćao Ministarstvu spoljnih poslova RS, Upravi granične policije kao i Zaštitniku građana zbog velikog broja građana-državljana Srbije koji su se obraćali za pomoć jer su bili "zaglavljani" na aerodromima ili graničnim prelazima širom sveta. Smatramo da su ova obraćanja urodila plodom jer je Ministarstvo organizovalo prebacivanje građana Srbije u zemlju, u saradnji sa Zaštitnikom građana, među kojima i veliki broj lica koja su se obraćala u vezi s tim problemom.

2.1. Izdavanje dozvola za kretanje

Zabrana kretanja nije važila za 1) zdravstvene radnike koji su imali važeću licencu, 2) pripadnike MUP-a, Ministarstva odbrane, Vojske Srbije i službi bezbednosti, kao i 3) osobe kojima je MUP izdao dozvolu za kretanje. Naredbom ministra unutrašnjih poslova bilo je propisano da MUP izdaje dozvole za kretanje. Ipak, kriterijumi za izdavanje nisu nijednom propisani tokom vanrednog stanja, tako da nije jasno na osnovu kojih merila su dozvole izdavane. Takođe, nisu bile ni jednoznačne instrukcije državnih organa za izdavanje dozvole. U instrukcijama Ministarstva privrede i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja bilo je predviđeno da ova ministarstva posreduju u izdavanju dozvole za kretanje, dok MUP izdaje dozvolu. Međutim, u instrukcijama Ministarstva poljoprivrede, MUP se ne spominje kao organ koji izdaje dozvole za kretanje u vreme policijskog časa. Policijski službenici, koji su tokom vanrednog stanja bili na terenu, otkrili su za BCBP da su u praksi dozvole za kretanje u vreme policijskog časa izdavala i druga ministarstva, javna preduzeća ili opštinski krizni štabovi.²⁰

Problem izdavanja dozvola za kretanje za osobe koje se brinu o starijim nepokretnim rođacima, osobama sa invaliditetom i decom je postao evidentan neposredno po proglašenju vanrednog stanja.

Naime, svega nekoliko dana po uvođenju vanrednog stanja YUCOM-u su počeli da se obraćaju roditelji u vezi sa poteškoćama u ostvarivanju viđanja dece u skladu sa modelima ustanovljenim u presudama o razvodu braka. Uvođenjem policijskog časa viđanje dece je praktično bilo onemogućeno. Kontaktirali su nas i roditelji zabrinuti mogućnošću ugrožavanja zdravlja deteta kao i prenošenja virusa iz jednog u drugo domaćinstvo prilikom viđanja sa drugim roditeljom.

Povodom različitih i oprečnih informacija koje su roditelji dobijali od nadležnih institucija, Autonomni ženski centar (AŽC) se već **30. marta 2020. godine** obratio [dopisom](#) Ministarstvu pravde i Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, sa konkretnim predlozima za donošenje jasnih instrukcija u pogledu održavanja ličnih kontakata dece i roditelja. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nije direktno odgovorilo na ovaj dopis AŽC-a, te je tek **5. aprila** izdalo [sa-](#)

20 Otvorena vrata pravosuđa blog, Saša Đorđević, [Kretanje u vreme policijskog časa](#)

opštenje za javnost o izdavanju dozvola za kretanje tokom policijskog časa koje se odnosilo na više kategorija lica među kojima su bili i roditelji. Nakon inicijalnih poteškoća sa dobijanjem dozvola za kretanja za osobe koje se staraju o osobama sa invaliditetom, starijima i deci se **7. aprila** predsednici Vlade **obratio** i Zaštitnik građana.

Pored neopravdano dugog čekanja na rešenje problema koji je bio predmet brojnih **apela** udruženja roditelja, ustanovljena procedura za dobijanje dozvola za kretanje tokom policijskog časa je bila bespotrebno komplikovana i duga, te su mnoga deca do kraja vanrednog stanja praktično bila uskraćena za viđanje sa roditeljem sa kojim ne žive.

Procedura je uključivala tri državna organa, te su neke jedinice lokalne samouprave čak odbijale da izdaju dozvole. Roditelji su prvo podnosili zahtev jedinicama lokalne samouprave koje su ocenjivale postojanje razloga za izdavanje dozvole. Nakon toga zahtev se prosleđivao Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja koji ga je dodatno proveravao, te zatim prosleđivao MUP-u. Posebno je neprimereno bilo ovlašćenje dato gradonačelnicima i predsednicima opština da daju ocenu opravdanosti razloga za izdavanje dozvole za viđanje dece, iako je reč o pravu i obavezi utvrđenoj pravnosnažnim sudskim presudama.

Ovim povodom se **10. aprila 2020. godine** oglasio i Zaštitnik građana koji je **pozvao nadležne** da poštuju zajemčena prava deteta. Naime, po saznanju da pojedine jedinice lokalne samouprave odbijaju da razmatraju zahteve roditelja za izdavanje dozvole za kretanje u vreme trajanja policijskog časa, Zaštitnik građana je upozorio nadležne da nije dozvoljeno odstupanje od zajemčenih prava deteta da održava lične odnose sa roditeljom sa kojim ne živi, shodno odredbama čl. 64. i čl. 202. *Ustava Republike Srbije*, a u vezi sa članom 61. *Porodičnog zakona*.

U vezi sa ovim pitanjem se YUCOM-u obratilo i udruženje "Pravda za tate" iz Novog Sada. YUCOM je postavio ovo pitanje u medijima nakon čega su centri za socijalni rad dobili ovlašćenja za izdavanje dozvola za kretanje, čime je omogućeno roditeljima da ostvare svoje pravo i tokom policijskog časa. Međutim, ovo nije značajno ubrzalo postupak izdavanja dozvola zbog nedostatka kapaciteta centara za socijalni rad. Sve do kraja vanrednog stanja ostvarivanje ličnih kontakata dece i roditelja je predstavljao dugotrajan i mukotrpan proces, u kome su bila ugrožena zajemčena prava deteta.

2.2. Zabrana kretanja i ranjive grupe

Zabrana kretanja posebno je pogodila ranjive grupe, a pre svega beskućnike, socijalno ugrožene, sugrađane koji su navršili 65 odnosno 70 godina života, osobe sa invaliditetom i migrante.

Starije osobe

Ograničenje prava na slobodu kretanja za vreme vanrednog stanja trpeli su svi građani Srbije, mada **nisu svi podjednako bili pogođeni ovim ograničenjem**. Ranjiva grupa koja je najviše bila pogođena ograničenjem slobode kretanja su bile osobe starije od 65 godina, odnosno 70 godina. Praktično ukidanje slobode kretanja koje je **Naredbom o ograničavanju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije** nametnuto ovoj starosnoj grupi predstavljalo je lišenje slobode u skladu sa definicijom

iz OPCAT-a (čl. 4.2)²¹. Poređenja radi, osobe koje izdržavaju zatvorske kazne u svojim domovima prema Krivičnom zakoniku RS imaju širok spektar mogućnosti za izlazak iz kuće sa dozvolom (za pružanje medicinske nege njima ili članovima porodice, za odlazak na posao, za odlazak u školu, za zbrinjavanje starije rodbine itd.). Sličan sistem dozvola za starije osobe nije bio uspostavljen, te nisu bili obezbeđeni ni redovni zdravstveni pregledi kod kuće. Iako je u takvim okolnostima obaveza države da zaštiti pravo na život osoba lišenih slobode najvažnija, penzionerima je obezbeđena samo pomoć u iznosu od 4000 dinara i mali paket prehrambenih proizvoda. Jedina mogućnost da sami nabave namirnice bio je izlazak jednom nedeljno u ranim jutarnjim časovima u terminu koji je prema [priznanju nadležnih](#) bio odabran kako bi obeshrabrio penzionere da izađu.

Na nivou lokalne samouprave uspostavljene su volonterske službe za isporuku hrane i lekova, ali ostaje nejasno da li su one imale dovoljno volontera. Jedna opština izdala je ali je nakon pritiska javnosti povukla nezakonitu odluku kojom se uspostavlja [radna obaveza članova nevladinih organizacija](#). U nekim slučajevima je [radna obaveza određena za osobe zaposlene u predškolskim ustanovama](#). Važno je napomenuti da su se, pored zatvaranja narodnih kuhinja za javnost, pripremljeni obroci ipak isporučivali osobama starijim od 65 godina koje primaju [socijalnu pomoć](#). Međutim, domašaj ove mere je bio ograničen zbog vrlo restriktivnih uslova za socijalnu pomoć koji i dalje ostavljaju deo socijalno ugroženih ljudi sa malim primanjima izvan sistema. Uz to, pošto je ovo program koji finansiraju lokalne samouprave, on nije bio dostupan u svim opštinama. Tako je prema poslednjim informacijama na [sajtu](#) Crvenog krsta Srbije program narodnih kuhinja realizovan u svega 76 od 167 opština u Srbiji tokom perioda 2016/17 godine.

[Vlada, lokalne samouprave, strukovna udruženja](#) i drugi su otvorili telefonske linije za ljude kojima je potrebno psihološko savetovanje.

Nezavisna ekspertkinja UN za prava starijih osoba, Rosa Kornfeld-Mate [pozvala je sve relevantne aktere da u zajednicama obezbede dalje funkcionisanje osnovnih usluga podrške u kući bez izlaganja starijih osoba i pružalaca usluga riziku, zaključivši da „Zajednice i generacije moraju da se ujedine da bi solidarno preživele ovu krizu“](#).

Mesec dana nakon ukidanja slobode kretanja, izmenama Uredbe od **20. aprila 2020. godine** starijim licima od 65 godina je dozvoljeno da izlaze napolje tri puta nedeljno, u trajanju od 30 minuta, ne više od 600 metara od svog prebivališta. Izmenama od **24. aprila** omogućena je i svakodnevna šetnja u terminu (18h-01h) u trajanju od sat vremena.

Građani stariji od 65 godina su se Komitetu pravnika za ljudska prava javljali jer su i pored mogućnosti izlaska u šetnju i dalje bili onemogućeni u obavljanju određenih poslova, poput sklapanja ugovora o kupoprodaji nepokretnosti ili vožnje automobila. U jednom slučaju je izvršitelj, uprkos [pritisku javnosti](#), [pokušao iseljenje porodice čiji jedan član je osoba starija od 65 godina](#).

Iako je u javnom narativu cirkulisala informacija da su starije osobe zbog slabijeg imunog sistema podložnije težim posledicama virusa, **izostalo je obrazloženje** šta je navelo, najpre ministra unutrašnjih

21 U smislu ovog protokola lišavanje slobode znači bilo koji oblik pritvora ili zatvaranja ili stavljanje lica u javno ili privatno mesto čuvanja, koje to lice prema odluci sudskog, upravnog ili drugog tela ne može da napusti svojevolično.

poslova, a kasnije i Vladu Srbije da ovu starosnu granicu opredeli na 65 odnosno 70 godina starosti. Iako radno zakonodavstvo Srbije predviđa 65 godina kao godine u kojima se može ostvariti starosna penzija, mnogi građani Srbije stariji od 65 godina su i dalje u radnom odnosu i ovo ograničenje je, osim na njihovo pravo na kretanje, značajno uticalo i na njihova radna prava. Iz tog razloga, **može se postaviti i pitanje starosne diskriminacije i njene opravdanosti.**

Dok su se kod ostalih građana, mlađih od 65 godina, **mere progresivno pooštrevale**, pa je zabrana kretanja prvobitno ustanovljena od 20:00 do 05:00h prvo bila pooštrena na trajanje od 12 časova (od 17:00 do 05:00h), **kada su starija lica u pitanju Vlada Srbije nije pokušala da primeni blaže mere** (na primer, ograničenje kretanja u određenom vremenskom periodu ili na određenim mestima).

„U epidemiji KOVID19, starije osobe su dospale u središte pažnje, ali njihov glas, mišljenja i bojazni se ne čuju. Umesto toga, još je više došla do izražaja starosna diskriminacija ukorenjena u našim društvima. To se vidi u surovim i dehumanizujućim rečima na društvenim medijima i u skretanju pažnje isključivo na ugroženost starijih, dok se njihova autonomija zanemaruje,“ **takođe je navela nezavisna UN ekspertkinja, Kornfeld-Mate.**

Osobe sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom nakon dece predstavljaju drugu ranjivu grupu koja se najčešće javljala radi pružanja besplatne pravne pomoći. Deo uočenih problema je bio u uskoj vezi sa zabranom kretanja, odnosno dobijanjem dozvole za kretanje tokom policijskog časa. Ovim povodom su se javljali građani koji se brinu o starim i slabo pokretnim rođacima, kao i roditelji dece sa autizmom na koje je policijski čas imao negativan uticaj.

Specijalna izvestiteljka UN za prava osoba s invaliditetom, Katalina Devandas je u svom **apelu** izjavila da „Mere ograničenja širenja virusa, kao što su socijalna distanca i samoizolacija, mogu biti neizvodljive za one koji se oslanjaju na podršku drugih da jedu, da se obuku i okupaju. Ova podrška je osnova za njihov opstanak, i države moraju da preduzmu dodatne mere socijalne zaštite kako bi garantovale kontinuitet podrške na bezbedan način tokom krize.“

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Brankica Janković, je **5 aprila pozdravila** usvajanje njene inicijative kojom je **26. marta** predložila načine za rešavanje kretanja personalnih asistenata osoba sa invaliditetom koji uslugu pružaju u večernjim časovima, u vreme zabrane kretanja propisane merama za suzbijanje širenja epidemije. Inicijativa se odnosila i na usluge pomoći i podrške osobama sa invaliditetom, koje pružaju neformalni negovatelji, srodnici ili prijatelji, koji ne živi u zajedničkom domaćinstvu, kao i za naše građane koje se nalaze u terminalnoj fazi bolesti i koje koriste uslugu palijativne nege u kućnim uslovima, kao i osobe obolele od demencije. Ova lica su imala mogućnost dobijanja *dozvole za kretanje* u vreme zabrane kretanja i to na zahtev u propisanom postupku.

Mogućnost da jedna velika grupa personalnih asistenata u Beogradu **izgubi posao** je pretila da onemogućiti deci sa invaliditetom ostvarivanje ovog prava, ali je to izbegnuto kroz snažan pritisak javnosti. Jedna osoba mlađa od 65 godina se obratila smatrajući da je diskriminisana jer joj nije dozvoljeno da izlazi za vreme policijskog časa, kao što je to dopušteno deci sa autizmom. Ona ima

neuromišićnu bolest, probleme sa imunitetom i slaboviđa je, te se kreće uz pomoć svog supruga koji boluje od leukemije, zbog čega oboje spadaju u rizičnu grupu i ugroženu kategoriju građana. Izrazila je bojazan da se kreću u vreme kada je to dozvoljeno i svim ostalim građanima. *Uredbom o merama za vreme vanrednog stanja* nije bio predviđen izuzetak za ovu ranjivu grupu u odnosu na ostale građane. Uprkos tome, ona je imala mogućnost da zatraži izdavanje dozvole za kretanje kako bi ona i njen suprug ipak izbegli rizik od virusa.

Osobe sa razvojnim poteškoćama i autizmom

Deca sa invaliditetom su kao ranjiva podgrupa bila posebno pogođena zabranom kretanja, te je tek nakon dvonedeljnog apela roditelja dece sa autizmom ovoj deci kao i drugoj deci sa smetnjama u razvoju *omogućen izlazak* za vreme policijskog časa. Nakon reakcija Poverenice za ravnopravnost i nevladinih organizacija je izmenama *Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja* od **9. aprila 2020. godine** licima sa razvojnim poteškoćama i autizmom **omogućeno kretanje i u vreme zabrane kretanja**, isključivo u pratnji jedne odrasle osobe najviše do 200 m udaljenosti od mesta prebivališta, odnosno boravišta.

Azilanti i migranti

Odlukom o privremenom ograničavanju kretanja tražilaca azila i iregularnih migranata smeštenih u centrima za azil i prihvatnim centrima u Republici Srbiji ograničeno je kretanje tražilaca azila i iregularnih migranata i uspostavljen je pojačan nadzor i obezbeđenje ovih objekata, te im je samo izuzetno i u opravdanim slučajevima (odlazak kod lekara ili iz drugih opravdanih razloga), omogućeno napuštanje, uz posebnu dozvolu Komesarijata za izbeglice i migracije. Ova mera je obrazložena sprečavanjem širenja virusa među migrantskom populacijom. Migrantski kampovi su pod *nadzorom* *Vojske Republike Srbije*.

O opasnosti isključenja pojedinih manjinskih grupa iz pojedinih prava i pojačane diskriminacije migranata upozorio je Specijalni izvestilac UN za pitanja manjina, Fernand de Varen.

Beogradski centar za ljudska prava podneo je **31. marta 2020. godine** Ustavnom sudu Srbije *inicijativu* za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti članova 2. i 3. *Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja* kao i *Naredbe o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije*. Osporenim članovima *Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja* Vlada Srbije nije propisala konkretne mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava, već je ovlastila Ministarstvo unutrašnjih poslova da, uz saglasnost Vlade, to učini sopstvenom odlukom, što po mišljenju Centra nije moglo biti učinjeno.

Grupa organizacija civilnog društva podnela je **12. maja 2020. godine** Ustavnom sudu Republike Srbije *inicijativu* za ocenu ustavnosti i zakonitosti *Naredbe o ograničenju kretanja na prilazima otvorenom prostoru i objektima prihvatnih centara za migrante i centara za azil* koja je doneta **6. maja 2020. godine**. Smatraju da zabrana izbeglicama, tražiocima azila i iregularnim migrantima da izlaze iz prihvatnih centara i centara za azil u Republici Srbiji, propisana ovom naredbom, predstavlja neosnovano i nesrazmerno ograničavanje prava na slobodu i bezbednost ličnosti, odnosno njihovo lišavanje slobode. Ova Naredba je prestala da se primenjuje 14. maja 2020. godine, od kada u samim centrima postoje interna uputstva o vremenu kretanja van centra.²²

22 Beogradski centar za ljudska prava, *Pravo na azil u Republici Srbiji, Izveštaj za period januar–jun 2020.*

3. Pravo na pravično suđenje

Ustav Republike Srbije u članu 32, jemči pravo na pravično suđenje, propisujući da svako ima pravo da **nezavisan**, nepristrasan i zakonom već ustanovljen **sud**, pravično i u razumnom roku, **javno** raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega. Svakome se jemči pravo na besplatnog prevodioca, ako ne govori ili ne razume jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu i pravo na besplatnog tumača, ako je slep, gluv ili nem. Javnost se može isključiti tokom čitavog postupka koji se vodi pred sudom ili u delu postupka, samo radi zaštite interesa nacionalne bezbednosti, javnog reda i morala u demokratskom društvu, kao i radi zaštite interesa maloletnika ili privatnosti učesnika u postupku, u skladu sa zakonom.

Dodatno, u članu 33 *Ustava RS* propisana su **posebna prava okrivljenog**. Tako, svako ko je okrivljen za krivično delo ima pravo da u najkraćem roku, u skladu sa zakonom, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima dela za koje se tereti, kao i o dokazima prikupljenim protiv njega. Svako ko je okrivljen za krivično delo ima pravo na odbranu i **pravo da uzme branioca** po svom izboru, **da s njim nesmetano opšti i da dobije primereno vreme i odgovarajuće uslove za pripremu odbrane**. Okrivljeni koji ne može da snosi troškove branioca, ima pravo na besplatnog branioca, ako to zahteva interes pravičnosti, u skladu sa zakonom. Svako ko je okrivljen za krivično delo, a dostupan je sudu, **ima pravo da mu se sudi u njegovom prisustvu i ne može biti kažnjen, ako mu nije omogućeno da bude saslušan i da se brani**. Svako kome se sudi za krivično delo ima pravo da sam ili preko branioca iznosi dokaze u svoju korist, ispituje svedoke optužbe i da zahteva da se, pod istim uslovima kao svedoci optužbe i u njegovom prisustvu, ispituju i svedoci odbrane. Svako kome se sudi za krivično delo ima pravo da mu se sudi bez odugovlačenja. Lice koje je okrivljeno ili kome se sudi za krivično delo nije dužno da daje iskaze protiv sebe ili protiv lica bliskih sebi, niti da prizna krivicu. Sva prava koja ima okrivljeni za krivično delo ima, shodno zakonu i u skladu sa njim, i fizičko lice protiv koga se vodi postupak za neko drugo kažnjivo delo. *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* u članovima 14 i 15 propisuje da su svi jednaki pred sudovima i sudovima pravde. Takođe, predviđa i pravo optuženog za krivično delo da prisustvuje raspravi.

Ovo pravo pored **prava na pristup sudu**, obuhvata i pravo na pravnu pomoć, pravo na sud osnovan zakonom, pravo na nezavisnost i nepristrasnost u suđenju, pravo na procesnu ravnopravnost stranaka, na javnu raspravu, pravo na kontradiktoran postupak, na obrazloženu odluku, na suđenje u razumnom roku, na efektivno izvršenje presude, kao i pravo na pravnu sigurnost.

Mere koje su donete od početka vanrednog stanja uticale su na ostvarivanje prava na pravično suđenje na više načina.

3.1. Pravo na pristup sudu

Pravo na pristup sudu se, u toku vanrednog stanja, sagledava iz perspektive faktičkog rada pravosudnih institucija, mogućnosti fizičkog dolaska u sud, odnosno mogućnosti predavanja podnesaka za sud u cilju ostvarivanja svojih prava i obaveza.

Rad pravosudnih institucija

Uredbom o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja od **16. marta 2020.** predviđeno je da je poslodavac dužan da omogući zaposlenima obavljanje poslova na daljinu i rad od kuće na svim radnim mestima na kojima je moguće organizovati takav rad. Ukoliko takav rad nije predviđen,

poslodavac može rešenjem omogućiti zaposlenom obavljanje poslova van prostorije poslodavca ukoliko to organizacioni uslovi dozvoljavaju. Takođe, ustanovljena je dužnost poslodavca da u cilju osiguranja zaštite i zdravlja zaposlenih, radno angažovanih i stranaka obezbedi sve opšte, posebne i vanredne mere koje se odnose na higijensku sigurnost objekata i lica u skladu sa *Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti* i da za zaposlene i radno angažovane, koji su u neposrednom kontaktu sa strankama ili dele radni prostor sa više lica obezbede dovoljne količine zaštitne opreme u skladu sa posebnim propisima.

Ministarka pravde je **17. marta 2020.** donela *Preporuke za rad sudova i javnih tužilaštava za vreme vanrednog stanja proglašenog 15. marta 2020. godine*. U tački 1. se preporučuje da za vreme vanrednog stanja sudije Vrhovnog kasacionog suda, Privrednog apelacionog suda i apelacionih sudova, rad po predmetima obavljaju kod kuće, izuzev kada je neophodno da se održe sednice sudskih veća i u drugim hitnim predmetima. Sudije viših, osnovnih, privrednih i prekršajnih sudova rad po predmetima obavljaju u zgradi suda, osim ako je moguće obavljanje poslova od kuće, po odluci predsednika suda. Predsednicima sudova se preporučuje da donesu uputstva u skladu sa zakonom i Sudskim poslovníkom. Neposredna komunikacija stranaka sa prvostepenim sudovima predviđena je u slučajevima koja ne trpe odlaganja, za drugostepene sudove pismena se isključivo predaju putem pošte, a informacije o predmetima poseduje sajt Ministarstva pravde portal.sud.rs.

Povodom obraćanja Advokatske komore Srbije i Advokatske komore Vojvodine i različitog tumačenja tačaka 6. i 7. navedenih Preporuka, donet je *Zaključak Visokog saveta sudstva od 18. marta 2020. godine*, prema kome će se **u toku vanrednog stanja održavati samo suđenja koja ne trpe odlaganja**. U svim ostalim predmetima počev od **19. marta 2020. godine**, pa do okončanja vanrednog stanja, glavni pretresi/ročišta se odlažu.

U krivičnoj materiji, održavana su prvostepena suđenja u pritvorskim predmetima, za krivična dela iz čl. 245, 248 i 249 KZ (u vezi nepoštovanja zdravstvenih propisa u vreme epidemije), prema maloletnicima, odnosno gde je oštećeni maloletno lice u vezi kriv. dela protiv polne slobode, za nasilje u porodici, u kojima postoji opasnost od zastarelosti, za krivična dela izvršena za vreme vanrednog stanja i u vezi sa vanrednim stanjem i u kojima se odlučuje o zabrani rasturanja štampe i širenja informacija u sredstvima javnog informisanja.

Ukupan broj krivičnih predmeta u kojima su se glavni pretresi održavali za vreme vanrednog stanja je najmanje 945.²³ Najveći broj predmeta vođen je za krivična dela – nezakonito postupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije, najmanje 132, nasilje u porodici, najmanje 105 predmeta i teška krađa, 36 predmeta.

U građanskoj materiji, održavan je mali broj suđenja.²⁴ Kao odgovor na *apel Društva sudija Srbije*, doneta je *Uredba o rokovima u sudskim postupcima za vreme vanrednog stanja proglašenog 15. marta 2020. godine* od **20. marta 2020. godine**, prema kojoj rokovi za podnošenje tužbe u parničnom postupku, privatne tužbe u krivičnom postupku, predloga za pokretanje vanparničnog postupka ili

²³ Na osnovu podataka dobijenih od 65 osnovnih sudova na teritoriji Republike Srbije. Ostavlja se mogućnost manjeg odstupanja od ovog broja jer su pojedini sudovi na pitanje o broju predmeta odgovarali informacijom o broju glavnih pretresa – te se u tom slučaju broj predmeta može razlikovati od dostavljenog podatka. Za detaljne podatke o broju predmeta vidi Aneks 1.

²⁴ Suđenja za odlučivanje o privremenoj meri, o merama zaštite od nasilja u porodici, o zadržavanju u neuropsihijatrijskim ustanovama, za izvršenje isprava u vezi sa porodičnim odnosima.

postupka izvršenja i obezbeđenja, podnošenje tužbe u upravnom sporu i podnošenje ustavne žalbe, kao i rokovi za izjavljivanje pravnih lekova i sredstava ili za preduzimanje drugih pravnih radnji, prestaju teći za vreme vanrednog stanja. Takođe, u krivičnom i prekršajnom postupku, kao i u postupku za privredne prestupe, rokovi za izjavljivanje žalbe za odluke kojima se postupak okončava – prestaju da teku za vreme vanrednog stanja. **Ova Uredba je važna za očuvanje prava na pristup sudu, naročito onih koji nisu imali mogućnost kretanja za vreme vanrednog stanja.**

24. marta. 2020. godine je doneta *Uredba o primeni rokova u upravnim postupcima za vreme vanrednog stanja* prema kojoj stranke u postupcima pred državnim organima i organizacijama, organima i organizacijama pokrajinske autonomije i jedinicama lokalne samouprave, ustanovama, javnim preduzećima, posebnim organima preko kojih se ostvaruje regulatorna funkcija i pravnim i fizičkim licima kojima su poverena javna ovlašćenja, za vreme vanrednog stanja u Republici Srbije ne mogu snositi posledice svog nepostupanja u rokovima propisanim ili određenim u skladu sa zakonima kojima se uređuje upravni postupak ili posebni upravni postupci.²⁵

Bitno je napomenuti da sudovi, osim po zahtevima za donošenje privremenih mera nisu postupali, tako da su brojni građani koji su izgubili posao u toku epidemije, ili im je uskraćeno pravo na zaradu za izvršeni rad ili neko drugo pravo iz radnog odnosa, morali da potraže alternativna pravna sredstva za rešenje svoje ekonomske situacije.

Zaključkom Visokog saveta sudstva, do normalizacije rada u sudovima uz Pravila ponašanja zaposlenih i stranaka u sudovima, došlo je od **11. maja 2020.**

.....

Uputstvo Ujedinjenih nacija „*Mere za vreme vanrednog stanja i COVID-19*“ ističe da se neka prava, kao što su pravo na život, zabrana mučenja i princip zakonitosti u krivičnom zakonu, ne mogu derogirati čak i tokom vanrednog stanja. Redovni sudovi bi trebalo da zadrže svoju nadležnost za postupanje zbog kršenja apsolutnih prava. Principi zakonitosti i vladavine prava zahtevaju da se poštuju zahtevi pravičnog suđenja tokom vanrednog stanja.

.....

3.2. Pravo na pravnu pomoć

Tokom vanrednog stanja, zbog velikog broja advokata koji nisu mogli da obavljaju profesiju iz različitih razloga, advokatske komore su preduzele mere da omoguće efikasno dodeljivanje branilaca po službenoj dužnosti.

Lica u pritvoru su mogla da komuniciraju sa braniocima radi pripreme odbrane. *Naredbom* Direktora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija od 30.03.2020.godine je određeno da advokati imaju pravo na posete svojim klijentima u pritvoru samo ako u narednih 7 dana imaju zakazano suđenje u pritvorskom predmetu, ali u maksimalnom trajanju od 30 minuta i uz mogućnost da u tom periodu od sedam dana koriste pravo na posetu svakog dana u cilju pripreme odbrane. Dešavalo se da lica u

.....

²⁵ Otvorena vrata pravosuđa blog, Savo Đurđić, *Rad sudova u vanrednom stanju*

pritvoru na prvi zakazani glavni pretres putem skajpa dođu u prvi kontakt sa braniocem po službenoj dužnosti. U tim situacijama je odlagano održavanje pretresa radi pripremanja odbrane.

Zaštitnik građana je zahtevao da se omogući komunikacija između okrivljenog i branioca u posebnoj prostoriji, bez prisustva trećih lica, uz vršenje nadzora samo gledanjem, a ne i slušanjem, bez ograničenja trajanja komunikacije na 30 minuta, u cilju stvaranja neophodnih uslova za obavljanje poverljivog razgovora i pripremanja odbrane okrivljenog.²⁶ Ova preporuka je uvažena.

Službe pravne pomoći u jedinicama lokalne samouprave su pružale podršku putem e-maila.

Jukomov pravni tim je, tokom vanrednog stanja, primio 226 upita²⁷ u vezi sa velikim brojem tema koja uključuju moguća kršenja različitih ljudskih prava, kao što je pravo na pravnu sigurnost, pravo na pravično suđenje, pravo na rad, kao i mnoga druga ljudska prava. Građani su kontaktirali Jukom pojedinačno, kao i u ime većih grupa. Veliki problem su predstavljale česte izmene i dopune propisa usled kojih građani nisu adekvatno bili upoznati sa svojim pravima i obavezama, iako su sankcije za kršenje istih često bile veoma stroge i visoke.

Veliki broj građana nam se obraćao sa pitanjima u vezi sa obavezom samoizolacije u kućnim uslovima i posledicama kršenja iste. Dok mnogi građani nisu bili sigurni da li su obavezi da poštuju samoizolaciju, drugi su nam se obraćali u vezi sa odlaskom na sahranu preminulog supruga, obezbeđivanjem neodložne zdravstvene nege, promenom mesta samoizolacije nakon isteka zakupa stana, dostavom hrane, prijavom krađe i drugim problemima. Kao i pre uvođenja vanrednog stanja u praksi YUCOM-a su prednjačila pitanja u vezi sa radnim pravom, otkazom ugovora o radu, smanjivanjem zarade i korišćenjem godišnjeg odmora. Novina su bila pitanja u vezi obezbeđivanjem zaštitne opreme na radnom mestu, pravima hroničnih bolesnika kao rizične kategorije i mogućnošću roditelja da odsustvuju sa posla radi čuvanja dece mlađe od 12 godina. Posebno su se istakla i pitanja roditelja u vezi sa omogućavanjem viđanja dece tokom trajanja policijskog časa ali i plaćanjem zakonskog izdržavanja s obzirom da su mnogi roditelji ostali bez zaposlenja i prihoda. Takođe i pored uputstva Komore javnih izvršitelja u vezi sa privremenim odlaganjem izvršenja tokom trajanja vanrednog stanja obraćali su nam se građani sa navodima da se sa njihovih penzija i dalje skida novac.

Zaštita žrtava

Zabrana kretanja, kao i izricanje brojnih mera izolacije, otvorile su veliki broj pitanja koja se odnose na zaštitu oštećenih u postupku, a najviše žrtava porodičnog nasilja. Pitanja se odnose na način realizacije hitnih mera, naročito hitne mere udaljenja učinioca porodičnog nasilja iz stana. Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM je **1. aprila 2020. godine** uputio Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja MUP-u Republike Srbije sa pitanjem koliko su hitnih mera po osnovu [Zakona o sprečavanju nasilja u porodici](#) naredili pripadnici MUP-a u toku prve dve nedelje vanrednog stanja, ali odgovor MUP-a nismo dobili. Prema [podacima](#) koje je iznela organizacija Autonomni ženski centar, broj novo prijavljenih slučajeva nasilja u porodici u Grupi za koordinaciju i saradnju je prepolovljen.

²⁶ Vidi: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45/6554-ishlj-nj-z-sh-i-ni-gr-d-n-upuc-n-inis-rs-vu-pr-vd>.

²⁷ Vidi: Komitet pravnika za ljudska prava, *Izveštaj o radu za 2019-2020*, Broj 7-8, Beograd, jun 2020.

Na opasnost od zanemarivanja prava žrtava u vreme epidemije ukazano je u više međunarodnih apela:

- Ekspertkinje UN pozivaju na urgentne mere za ublažavanje povećanog rizika od nasilja prema deci
- Države moraju sprečiti nasilje u porodici u kontekstu ograničenog prava na kretanje za vreme epidemije COVID-19
- Opšti komentar Komiteta UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava

Budući da su sudovi i tužilaštva postupali samo u hitnim predmetima, lica koja su bila žrtve drugih krivičnih dela (dela koja ne predstavljaju nasilje u porodici ili krivična dela u kojima osumnjičenom nije određen pritvor) morala su da sačekaju sudsku zaštitu svojih prava nakon isteka vanrednog stanja.

3.3. Pravo na nezavisnost i nepristrasnost u suđenju

Ministarstvo pravde uputilo je **17. marta 2020. godine** pravosudnim organima u Srbiji *preporuke* za postupanje u slučajevima u kojima lica, ne poštujući mere samoizolacije, **čine krivično delo Nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije i krivično delo Prenosanje zarazne bolesti za vreme vanrednog stanja**. Preporučeno je javnim tužilaštvima da obavezno traže određivanje pritvora²⁸ za sva lica koja prekrše meru samoizolacije, koja im je određena od strane nadležnih institucija (Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova). Uprava za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde, obezbedila je tri posebna objekta u okviru Uprave u kojima će biti smeštena gore navedena lica. Ovi objekti se nalaze u Vršcu, Požarevcu i Pirotu, a obezbeđivaće ih pripadnici zatvorske straže i policije. Preporuka Ministarstva pravde je bila i da nadležni organi prilikom određivanja pritvora ne uzimaju u obzir samo rokove po *Zakoniku o krivičnom postupku*, već i zdravstvene karantinske propise.

Takođe, Ministarstvo pravde dalo je *preporuku* i Republičkom javnom tužiocu, da u slučaju nepostupanja po navedenim uputstvima podnese disciplinsku prijavu protiv nadležnog javnog tužioca, odnosno zamenika javnog tužioca.

Tokom prvih mesec dana vanrednog stanja doneta su tri Opšte obavezna uputstva Republičkog javnog tužioca - dva uputstva se odnose na organizaciju rada tužilaštva sa namerom očuvanja zdravlja zapo-

28 Prema Zakoniku o krivičnom postupku, član 211, pritvor se može odrediti protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično delo ako: 1) se krivi ili se ne može utvrditi njegova istovetnost ili u svojstvu optuženog očigledno izbegava da dođe na glavni pretres ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bekstva; 2) postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog dela ili ako osobite okolnosti ukazuju da će ometati postupak uticanjem na svedoke, saučesnike ili prikrivače; 3) osobite okolnosti ukazuju da će u kratkom vremenskom periodu ponoviti krivično delo ili dovršiti pokušano krivično delo ili učiniti krivično delo kojim preti; 4) je za krivično delo koje mu se stavlja na teret propisana kazna zatvora preko deset godina, odnosno kazna zatvora preko pet godina za krivično delo sa elementima nasilja ili mu je presudom prvostepenog suda izrečena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a način izvršenja ili težina posledice krivičnog dela su doveli do uznemirenja javnosti koje može ugroziti nesmetano i pravično vođenje krivičnog postupka.

slenih, a jedno [uputstvo](#) na uspostavljanje politike krivičnog progona za krivična dela *Nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije* iz čl. 248 KZ²⁹ i *Izazivanje panike i nereda* iz čl. 343 KZ³⁰.

Javni funkcioneri se nisu suzdržavali od najavljiivanja najstrožeg kažnjavanja za kršenje mera propisanih u vreme epidemije i mešanja u slobodno sudijsko uverenje. Između ostalog, [Predsednik Srbije](#) i [Ministar unutrašnjih poslova](#) su izjavili da će oni koji krše samoizolaciju biti najstrože kažnjeni. Mediji su svakodnevno objavljivali informacije o broju pritvorenih lica. Pritvorski razlog u najvećem broju slučajeva predstavljale su osobite okolnosti koje ukazuju da će osumnjičeni u kratkom vremenskom periodu ponoviti krivično delo.

Datum	Broj pritvorenih lica u posebnim jedinicama Uprave za izvršenje krivičnih sankcija zbog kršenja mera samoizolacije
24. mart 2020.	75
25. mart 2020.	90
26. mart 2020.	108
27. mart 2020.	112
28. mart 2020.	119
30. mart 2020.	129
31. mart 2020.	137
4. april 2020.	139

Prema odgovoru *Uprave za izvršenje krivičnih sankcija*,³¹ u momentu prestanka vanrednog stanja, **6. maja 2020. godine**, u pritvoru se, u posebnim jedinicama u Požarevcu, Vršcu i Pirotu, nalazilo ukupno 17 lica koja su bila osumnjičena da su izvršila krivično delo nepostupanje po zdravstvenim propisima u vreme epidemije. Svim ovim licima je osim krivičnog dela iz člana 248. KZ bilo stavljeno na teret još neko krivično delo i to uglavnom: nasilje u porodici, krađa, teška krađa i teška telesna povreda.

²⁹ Kazna do tri godine zatvora ili novčana kazna zaprečena je onome ko za vreme epidemije kakve opasne zarazne bolesti ne postupa po propisima, odlukama ili naredbama kojima se određuju mere za njeno suzbijanje ili sprečavanje.

³⁰ Osnovni oblik krivičnog dela izazivanje nereda i panike čini lice koje iznošenjem ili pronošenjem lažnih vesti ili tvrdnji izazove paniku ili teže narušavanje javnog reda ili mira ili osujeti ili značajnije omete sprovođenje odluka i mera države. Kazna za osnovni oblik je zatvor od 3 meseca do 3 godine i novčana kazna. Kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela propisuje drugi stav člana, koji predviđa da će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina, onaj ko izazove paniku i nered putem sredstava javnog informisanja ili sličnih sredstava ili na javnom skupu. Ovaj oblik često se vrši putem društvenih mreža. S obzirom na to da je građanima usled mera zbog Korone virusa kretanje ograničeno, a da verovatno mnogi domovi imaju pristup internetu, te da građani sve više komuniciraju putem društvenih mreža, opasnost od izvršenja ovog krivičnog dela na ovaj način je izvesna.

³¹ Dostupno u YUCOM-ovoj arhivi.

Položaj pritvorenih lica koji su se nalazili u pritvoru zbog kršenja zdravstvenih propisa za vreme vanrednog stanja je bio posebno regulisan. Pored toga što su se ova lica smeštala u posebne objekte Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, prema [izjavi](#) državnog sekretara Ministarstva pravde od **20. marta 2020. godine**, pritvor se mogao produžavati licima i zbog razloga što se za pritvorenike koji se nalaze sa njima u pritvoru sumnja da su zaraženi korona virusom. Prema [izjavama](#) pritvorenika iz ovog perioda, oni nisu bili smešteni u samice, već je više pritvorenika boravilo u spavaonicama, zbog čega su dugo bili u neizvesnosti od potencijalne zaraze. Pritvorenici nisu bili testirani na korona virus, uprkos tome što su upravo zbog mogućnosti širenja zaraze među ostalim pritvorenicima, smešteni u posebne objekte.

Ipak, prema [saopštenju](#) pravosudnih institucija, nisu svim licima izrečene mere pritvora, što znači da nisu u potpunosti poštovane preporuke Ministarstva pravde ali i da je broj procesuiranih lica veći od broja pritvorenih lica. Prema informacijama od **27. marta 2020. godine**, Drugo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu je procesuiralo ukupno 15 osoba zbog nepostupanja po zdravstvenim propisima za vreme epidemije, gde je sa jednim licem zaključen sporazum o priznanju krivice, prema šest okrivljenih je izrečena mera zabrane napuštanja stana (kućni pritvor), protiv šest je podneta prekršajna prijava, dok će jedno lice biti saslušano u tužilaštvu. Takođe, **6. aprila** Osnovni sud u Novom Sadu je [izvestio](#) da su protiv 46 lica podneti optužni predlozi zbog nepostupanja po zdravstvenim propisima za vreme epidemije, od kojih je 14 zbog kršenja mera samoizolacije. Protiv 37 lica je određena mera zabrane napuštanja stana, dok je protiv 9 lica određen pritvor i ova lica su smeštena u pritvorske jedinice sa posebnim sanitarnim-karantinskim merama u Vršcu i Požarevcu.

Osnov lišenja slobode je u svim ovim slučajevima bila opasnost od ponavljanja krivičnog dela, odnosno moguće širenje zaraze COVID-19 od strane lica za koja po povratku iz inostranstva nije bilo sigurno da li su prenosioci virusa. Iako je ovaj osnov mogao da bude jednostavno isključen testiranjem pritvorenika, prema dostupnim informacijama to nije učinjeno, a u pojedinim slučajevima se tužilaštvo [žalilo](#) na odluke o ukidanju pritvora čak i nakon isteka roka za obaveznu izolaciju u kućnim uslovima, odnosno kada je već bilo izvesno da pritvorenik nije bio zaražen.

Visoka komesarka UN za ljudska prava, Mišel Baše je u svom [apelu](#) navela: „*U nekim državama, hiljade ljudi su pritvorene zbog kršenja zabrane kretanja, što je i nepotrebno i nebezbedno. Zatvori su visokorizične sredine i države treba da se postaraju da otpuste sve one koji se mogu bezbedno otpustiti, umesto da još više ljudi lišavaju slobode.*“

U [Smernicama Ujedinjenih nacija u pogledu vanrednih mera i COVID-19](#) navedeno je da kada procenjuju da li je primereno lišiti nekoga slobode, države treba da obrate posebnu pažnju na javno zdravstvene implikacije pretrpanosti ustanova u kojima su lica lišena slobode i na posebne rizike po lica lišena slobode koji su posledica COVID-19. Države treba da lišavaju lica slobode samo kao krajnju meru, u skladu sa osnovima koji su utvrđeni zakonom, i uz odgovarajuće procesne garancije. Lišenje slobode mora da bude primereno, neophodno i srazmerno u datim okolnostima, čak i u vanrednom stanju.

U tom smislu, preporuka Ministarstva pravde od **17. marta 2020. godine** o obaveznom pritvoru, koju su pratile konkretne mere uspostavljanja posebnih jedinica za njihovo izvršenje, kao i poštovanje, u određenoj meri, ovih preporuka od strane pravosudnih institucija je u suprotnosti sa smernicama UN-a.

3.4. Pravo na javnu raspravu i načelo neposrednosti

Nekoliko dana po proglašenju vanrednog stanja, **26. marta 2020. godine**, Ministarstvo pravde uputilo je [Preporuku](#) sudovima koji je trebalo da vode postupke protiv lica koja su prekršila mere samoizolacije preporučujući da se suđenja organizuju putem video linka, u cilju zaštite kako zaposlenih, tako i lica protiv kojih se vodi postupak.³² U tim prvim presudama izrečene su i najoštrije osuđujuće kazne do čak tri godine zatvora.³³

Nevladine organizacije, kao i Advokatska komora Srbije način uvođenja suđenja putem video linka, kolokvijalno nazvana „Skype” suđenja ocenili su nezakonitim. Vlada Republike Srbije donela je tek **1. aprila Uredbu o načinu učešća optuženog na glavnom pretresu u krivičnom postupku koji se održava za vreme vanrednog stanja proglašenog 15. marta 2020. godine**. Ovom uredbom je dopušteno da u prvostepenom krivičnom postupku okrivljeni učestvuje na glavnom pretresu putem tehničkih sredstava za prenos zvuka i slike, ukoliko sud smatra da obezbeđenje prisustva optuženog koji se nalazi u pritvoru, može da uveća opasnost od širenja zarazne bolesti. Treba podsetiti da pravo na javnu raspravu, kao deo prava na pravično suđenje, podrazumeva prisustvo optuženog na glavnom pretresu kao i delotvorno učešće na njemu. Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije ne predviđa ovaj način odstupanja od načela neposrednosti i načela javnosti, i stručna javnost³⁴ je u velikoj meri smatrala da je u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U toku vanrednog stanja, održano je 84 glavnih pretresa putem „Skype” aplikacije u 33 osnovna suda u Srbiji.³⁵

YUCOM je **7. aprila 2020. godine** uputio dopis na kojim se tražilo posmatranje predmeta za krivično delo iz člana 248 Krivičnog zakonika – Nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije na adrese ukupno 15 sudova. Visoki savet sudstva doneo je [Zaključak 9. aprila](#) u kome se navodi da se suđenja putem „Skype” aplikacije mogu održavati samo za pritvorena lica za krivična dela iz čl. 245, 248 i 249 KZ.

U četiri suda u kojima je Jukomu praćenje suđenja bilo omogućeno putem „Skype” aplikacije, pritvor je ukinut svim licima već od 15. aprila. Uprava za izvršenje krivičnih sankcija obavestila je Jukom da je na dan prestanka vanrednog stanja 6. maja 2020. godine u pritvoru bilo 17 lica, kojima se pored krivičnog dela iz člana 248 stavljalo na teret bar još jedno krivično delo.³⁶

³² Otvorena vrata pravosuđa blog, Savo Đurđić, [Da li je zakonito i moguće suđenje i saslušanje optuženog putem video linka?](#)

³³ RTS, ["Prve presude zbog kršenja samoizolacije, tri osobe osuđene na kazne zatvora"](#), 27. mart 2020.

³⁴ N1, ["Održana prva "Skajp suđenja", struka upozorava - krše se prava okrivljenih"](#), 31. marta 2020.

³⁵ Komitet pravnika za ljudska prava, [Ograničenje kretanja i suđenja za vreme vanrednog stanja](#), jul 2020. godine.

³⁶ Komitet pravnika za ljudska prava, [Izveštaj o radu 2019-2020, broj 07-08](#), jul 2020. godine.

Monitoring "Skype" suđenja

U postupcima pred sudovima u kojima nam je posmatranje suđenja putem konferencijske veze preko „Skype“ aplikacije bilo dozvoljeno, naišli smo na razumevanje potrebe da se dosledno poštuje princip javnosti suđenja i saradnju kako predsednika sudova, tako i postupajućih sudija. Glavni pretres izgledao je tako što je u sudnici bio prisutan postupajući sudija, zapisničar, javni tužilac, branilac okrivljenog i u pojedinim sudnicama lice zaduženo za tehničku podršku. Okrivljeno lice se nije nalazilo u sudnici, već u drugom gradu, u posebnoj pritvorskoj jedinici. Iz posebne prostorije pritvorske jedinice se putem Skype aplikacije, okrivljeni uključivao i pratio video i audio putem, tok suđenja. Za vreme pretresa, sa optuženim je u prostoriji bilo prisutno lice iz obezbeđenja, osim u slučajevima kada je od strane suda odobren poverljiv razgovor između optuženog i branioca, kada bi sud upozorio obezbeđenje da može samo vizuelno da nadzire optuženog.

Svi učesnici u postupku, uključujući i optužene imali su odgovarajuću zaštitnu opremu. U pojedinim postupcima u zavisnosti od pozicije kamera u samoj sudnici, optuženi je mogao da vidi samo sudiju, dok je u drugima u vidnom polju optuženi imao i advokata odbrane i javnog tužioca. Uz izuzetak neposrednog prisustva optuženog u sudnici, sam tok postupka je bio uobičajen. U svim postupcima koje smo pratili, uključujući i građane koji su nam se obraćali za pravnu podršku, optuženi su imali izabranog ili dodeljenog branioca. Omogućavan je i poverljiv razgovor sa braniocem putem „Skype“ aplikacije kada je to bilo zatraženo. Pretres je bio odlagan i iz razloga jer nije bilo dovoljno vremena za odbranu. U zavisnosti od načina održavanja i tehničkih mogućnosti, pravo na kontradiktoran postupak je u nekim slučajevima uvaženo.

Najčešći predlozi odbrane odnosili su se na ukidanje mere pritvora, posebno u periodu kada je okrivljenima isticalo 28 dana od izricanja mera koje su prekršili. Neretko se dešavalo da ovaj predlog iznese i javno tužilaštvo. Prema saznanjima YUCOM-a kroz praćenje suđenja, već od **15. aprila** sudovi su ukidali meru pritvora.

3.6. Pravo na pravnu sigurnost

Komitetu pravnika za ljudska prava radi pravne podrške obratilo se 12 građana za pravni savet jer su oni ili neko njima blisko lice imali problema zbog podnošenja krivične prijave usled kršenja mere obavezne izolacije u kućnim uslovima. Najveći broj ovih lica tvrdio je da nikada nije dobilo nikakvo rešenje, niti da je potpisalo zapisnik o uručivanju usmenog rešenja. Jedna osoba je tvrdila kako je uhapšena u policijskoj stanici prilikom podnošenja zahteva za izdavanje novih dokumenata, jedno lice da je uhapšeno nakon što mu je policija rekla kako može da izađe i kupi namirnice, a jedno vojno lice da je uhapšeno nakon pomaganja oko opremanja poljske bolnice. Iz ugla pravne sigurnosti naročito je bilo opasno što su pojedina lica kontaktirala sanitarnu inspekciju od koje su dobili podatak da nisu obavezni pridržavanja mere izolacije. Ovaj podatak u trenutku postavljanja pitanja je bio tačan, ali su se odluke naknadno menjale, a lica na koje su se odnosile nisu bila adekvatno informisana o tome. Ovakva praksa izazvala je izuzetno veliku pravnu nesigurnost među građanima, naročito imajući u vidu da se obaveza samoizolacije, u zavisnosti od države iz kojih su naši državljani došli, menjala nekoliko puta, kako su se menjala i žarišta epidemije. Tako su neka lica koja su došla iz zemalja koje ne predstavljaju žarišta,

ipak dobila krivične prijave iako nisu znala da imaju obavezu kućne izolacije³⁷. Veliki broj lica saznao je da je u obavezi da se pridržava mere izolacije u kućnim uslovima tek nakon telefonskog poziva od strane pripadnika MUP-a prilikom vršenja provere da li je lice kome je izrečena mera kod kuće. Komitet pravnika za ljudska prava se, identifikujući ovo kao sistemski problem, obratio Apelom Kriznom štabu Vlade Republike Srbije, apelujući da se način uručivanja usmenih rešenja uskladi sa Zakonom o opštem upravnom postupku, ističući da građani kojima se izriču mere moraju biti obavešteni o tome: na koja lica se mere odnose, razloge za sprovođenje mera, pravima i obavezama lica nad kojim se mere sprovode, trajanju mera i kao i o pravu na pravni lek. Ubrzo nakon ovog apela, javili su nam se građani koji su dobili Obaveštenje o usmenom rešenju od Ministarstva zdravlja prilikom ulaska u zemlju, koje je sadržalo sve informacije koje se odnose na prava građana.

Iz ugla prava na pravnu sigurnost dodatan problem nastao je zbog činjenice da je u periodu od **18. marta** do **9. aprila** važila Naredba o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji RS, a da je **21. marta** doneta i Uredba o prekršaju za kršenje Naredbe ministra unutrašnjih poslova o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije³⁸.

Dodatno, član 2. navedene Uredbe propisuje da se za ovaj prekršaj može pokrenuti postupak i u slučaju da je protiv učinioca pokrenut ili je u toku krivični postupak za krivično delo koje obuhvata obeležja tog prekršaja, "bez obzira na zabranu iz člana 8. stav 3. Zakona o prekršajima, što je stvorilo opasnost od dvostrukog kažnjavanja građana – u krivičnom i u prekršajnom postupku, izričito zabranjeno načelom ne bih in idem, a garantovanu članom 34. Ustava Republike Srbije koji propisuje načelo pravne sigurnosti u kaznenom pravu³⁹. Beogradski centar za ljudska prava je podneo inicijativu za ocenu ustavnosti ove odredbe⁴⁰. Ustavni sud RS nije postupao po ovoj inicijativi do trenutka objavljivanja analize.

3.6. Prekršajni postupci

Do 13. aprila 2020. godine prekršajno je kažnjeno 3.330 građana po različitim pravnim osnovima koji su vezani za zabranu kretanja u periodu epidemije novčanim kaznama u ukupnom iznosu od

37 Odlukom o proglašenju bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2 zaraznom bolešću se najpre davala mogućnost da nadležni organi privremeno zabrane, odnosno ograniče ulazak i kretanje licima koja dolaze iz virusom pogođenih zemalja i regiona u odluci taksativno nabrojanih. U izmeni od 16.03.2020. godine pravi se razlika u tome da li se dolazi iz zemlje žarišta epidemije ili ne, a u zavisnosti od toga određuje se 14 odnosno 28 dana stavljanja pod nadzor i kućnu izolaciju. Dopunom Odluke od 18.03.2020. godine po prvi put se određuje obavezna mera stavljanja pod zdravstveni nadzor u trajanju od 14 dana (izolacija u kućnim uslovima), a izmenom koja je usledila samo dan kasnije uvodi se izraz karantin i određuje ustanova u koju se lica upućuju. Izmenom od 28.03.2020. godine lica koja su zaražena upućuju se u izolaciju u za to predviđene objekte, a licima koja se nalaze u samoizolaciji ista se po isteku produžava za još 14 dana. Izmenom Odluke od 31.03.2020. godineme karantina u za to u odluci prethodno određenim mestima, ponovo se zamenjuju merom kućne izolacije, a lica koja ulaze u Republiku Srbiju, kod kojih se uočavaju simptomi zarazne bolesti COVID-19, odmah se upućuju u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/04/LJUDSKA-PRAVA-I-COVID-19-Analiza-izmena-pravnog-okvira-tokom-vanrednog-stanja-i-uticaj-na-u%C5%BEivanje-ljudskih-prava-final.pdf>

38 (Sl. glasnik RS br. 39/20)

39 Vidi: <http://www.bgcentar.org.rs/podneta-inicijativa-ustavnom-sudu-za-ocenu-ustavnosti-i-saglasnoti-sa-evropskom-konvencijom-o-ljudskim-pravima-clana-2-uredbe-o-prekršaju-za-kršenje-naredbe-ministra-unutrasnjih-poslova-o-ogranicenju/> (pristupljeno 29.4.2020. godine).

40 Vidi: <http://www.bgcentar.org.rs/podneta-inicijativa-ustavnom-sudu-za-ocenu-ustavnosti-i-saglasnoti-sa-evropskom-konvencijom-o-ljudskim-pravima-clana-2-uredbe-o-prekršaju-za-kršenje-naredbe-ministra-unutrasnjih-poslova-o-ogranicenju/> (pristupljeno 29.4.2020. godine).

136 miliona dinara⁴¹. Bitno je napomenuti da je *Uredbom o prekršaju za kršenje Naredbe ministra unutrašnjih poslova o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije* propisana novčana kazna u iznosu od 50.000 do 150.000 dinara što nije primereno životnom standardu u Srbiji.

Prema *Smernicama Ujedinjenih nacija u pogledu vanrednih mera i COVID-19* novčane kazne treba da budu u skladu sa težinom učinjenog prestupa. Prilikom odmeravanja odgovarajućeg iznosa novčane kazne, treba uzeti u obzir lične prilike, uključujući i rodno specifične efekte. To je od posebnog značaja za nezaposlena lica ili lica koja ne ostvaruju prihod zbog vanrednih mera.

Budući da je doneta *Uredba o rokovima u sudskim postupcima za vreme vanrednog stanja*, prema kojoj u ovim slučajevima rokovi za žalbu ne teku, opravdano se postavlja pitanje šta će se dogoditi sa eventualnim postupcima po žalbama koje budu izjavljene nakon ukidanja vanrednog stanja, kada će po sili Ustava prestati da važe i akti doneti u toku vanrednog stanja koji su poslužili kao osnov za prekršajno kažnjavanje građana.

4. Pravo na zdravstvenu zaštitu

Članom 68 stav 1 *Ustava Republike Srbije* propisano je da svako ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja, dok se zdravstveno osiguranje, zdravstvena zaštita i osnivanje zdravstvenih fondova uređuju zakonom. Ustavom su podeljene nadležnosti u obezbeđivanju zdravstvene zaštite između republike, autonomne pokrajine i jedinica lokalnih samouprava. Članom 12 *Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* priznato je pravo koje ima svako lice na najbolje psihičko i mentalno zdravlje koje može da postigne. Mere koje će države članice ovog pakta preduzeti u cilju obezbeđenja punog ostvarenja ovog prava treba da obuhvate mere potrebne radi obezbeđenja: smanjenja broja mrtvorodne dece i smrtnosti dece, kao i zdrav razvitak deteta; poboljšanja svih vidova higijene sredine i industrijske higijene; profilaksije i lečenja epidemičkih, endemičkih, profesionalnih i drugih oboljenja, kao i borbu protiv ovih bolesti; stvaranja uslova za obezbeđenje svima lekarskih usluga i pomoći u slučaju bolesti.

Zajedničkim saopštenjem Predsednika Komiteta UN za prava osoba sa invaliditetom, u ime Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, i specijalne izaslanice generalnog sekretara UN za pitanja invaliditeta i pristupačnosti istaknuto je da su Agendom 2030 utvrđeni ciljevi u pogledu reagovanja na epidemije, posebno putem dostizanja univerzalne, sveobuhvatne zdravstvene zaštite, obezbeđivanja dostupnosti lekova i vakcina, unapređivanja mentalnog zdravlja i blagostanja i jačanja kapaciteta svih država za rano upozoravanje, smanjenje rizika i upravljanje rizicima u zdravstvu na domaćem i međunarodnom planu.

⁴¹ Vidi: <https://mondo.rs/Info/Drustvo/a1310619/Policijski-cas-za-vikend-prekrсило-800-ljudi-Stefanovic.html> (pristupljeno 29.4.2020. godine).

Zakonom o pravima pacijenata su propisana prava pacijenata na dostupnost zdravstvene zaštite, na informacije, na preventivne mere, zatim pravo na obaveštenje, pravo na bezbednost, pravo na kvalitet pružanja zdravstvene usluge, pravo na slobodan izbor, na drugo stručno mišljenje i pravo na privatnost i poverljivost.

Prava građana na zdravstvenu zaštitu predviđena Ustavom i zakonskim propisima, tokom vanrednog stanja bila su ograničena na više načina.

4.1. Dostupnost zdravstvene zaštite

Dostupnost zdravstvene zaštite bila je ograničena na dva načina. Prvi, faktički, kao posledica ograničenja kretanja propisanog *Uredbom o merama za vreme vanrednog stanja* koje je za starija lica od 65 godina, odnosno 70 u ruralnim sredinama bila drastično i dugotrajno, dok je za mlađa lica ograničenje bilo blaže i omogućavalo je dolazak do ustanova zdravstvene zaštite. Lica kojima je **neodložno potrebna zdravstvena pomoć** i najviše dva lica u njihovoj pratnji mogla su da se kreću do ustanova zdravstvene zaštite, bez obzira na zabranu kretanja.

Drugi način ograničavanje dostupnosti zdravstvene zaštite ogledao se u uskraćivanju usluga koje nisu povezane sa suzbijanjem epidemije, tako da su odloženi gotovo svi oblici pružanja zdravstvene zaštite, osim hitnih usluga.

Ministarstvo zdravlja obavestilo je **17. marta 2020. godine** sve zdravstvene ustanove da sva lica obolela od onkoloških i hemato-onkoloških bolesti nastavljaju sa redovnim lečenjem bez odlaganja.⁴² Zdravstvene ustanove obavestavale su pacijente o novom režimu rada. Tako su odlagane sve operacije koje nisu hitne, kontrolni specijalistički pregledi i dijagnostički pregledi (npr. pregledi na magnetnoj rezonanci). U većini medicinskih ustanova lekari su pružali samo hitnu i neodložnu medicinsku pomoć.

Republički fond za zdravstveno osiguranje je donosio određene tehničke mere u cilju **olakšanja pristupa zdravstvenoj zaštiti**. Tako je **17. marta 2020. godine** upućen dopis svim zdravstvenim ustanovama u kome stoji da se omogućava korišćenje zdravstvene zaštite bez overene isprave o zdravstvenom osiguranju (automatsko produženje važenja zdravstvene knjižice). Takođe, dopisom od istog dana automatski je produženo i bolovanje. U tom smislu je usvojen i zaključak Vlade Srbije o produženju važenja recepta za obnovljivo izdavanje lekova za još devet izdavanja.

U toku vanrednog stanja YUCOM-u se obratila supruga pacijenta iz Niša koji nije mogao biti primljen u Klinički centar u Nišu, budući da je zgrada KC Niš cela bila pretvorena u Kovid bolnicu. Po njenim rečima, onaj deo bolnice koji nije bio Kovid bolnica, gotovo da uopšte nije pružao nikakve usluge zdravstvene zaštite. Pacijent je imao problem sa prostatom i trebalo je da se izvrši neophodna intervencija, pa ga je lekar uputio u Vojnu bolnicu u Nišu jer je ona bila gotovo prazna, a opremljena svim potrebnim stručnim, kadrovskim i tehničkim kapacitetima. Oni su privatno uradili sve potrebne analize i pacijent je od strane dežurnog doktora u vojnoj bolnici primljen na lečenje. Međutim, nakon tri dana utvrđeno

⁴² Dopis br. 500-01-296-1/2018-02 Sektora za organizaciju zdravstvene službe Ministarstva zdravlja, upućen 17.03.2020. godine direktorima zdravstvenih ustanova

je da on nije vojni zdravstveni osiguranik, a da ne postoji sporazum o lečenju civilnih lica u navedenoj bolnici, pa je morao da napusti vojnu bolnicu i to bez urađene intervencije. Ponovo su upućeni na KC Niš, gde nije bio primljen jer nije Kovid pacijent. Pacijent je preminuo nekoliko dana kasnije.

U **medijima** se pojavila i vest da je preminuo student iz Kenije kome je bilo uskraćeno pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu, jer nije imao simptome COVID-19.

Pacijenti koji su išli na dijalizu tokom vanrednog stanja, **svedočili su da dijalize** traju kraće nego što je praksa, što je bilo pravdano vremenom koje je potrebno da se oprema dezinfikuje za sledeće pacijente.

Prema **istraživanju** uticaja pandemije COVID-19 na položaj LGBTI zajednice u Srbiji, 20.8% pripadnika pomenute zajednice imalo je problem sa pristupom lekovima i drugim oblicima dugotrajne terapije, kao i sa dostupnošću zdravstvenoj zaštiti u oblasti mentalnog zdravlja. Takođe, 15.7% anketiranih je izjavilo da su imali problema, kako sa nalaženjem terapije za hronične bolesti, tako i sa zakazivanjem pregleda.

4.2. Kvalitet zdravstvene zaštite za potencijalne COVID-19 pacijente

Karantinski smeštaj

Kvalitet zdravstvene zaštite umanjen je uredbom kojom se omogućava obrazovanje privremenih bolnica uprkos tome što ne ispunjavaju zakonske uslove. Naime, članom 31 stavom 1 **Zakona o zdravstvenoj zaštiti** propisano je da zdravstvena ustanova može obavljati zdravstvenu delatnost ako ispunjava uslove propisane ovim zakonom i propisima donetim za sprovođenje ovog zakona, te se potom taksativno nabroja sve što je potrebno u smislu zdravstvenih radnika, zdravstvenih saradnika, propisane dijagnostičke, terapijske i druge opreme, prostorija i količine lekova i medicinskih sredstava, koje su potrebne za obavljanje zdravstvene delatnosti za koju je zdravstvena ustanova osnovana.

Članom 3a **Uredbe o merama za vreme vanrednog stanja**, predviđeno je da se radi obezbeđivanja nedostajućih kapaciteta za izolaciju i lečenje lica obolelih od zarazne bolesti COVID-19 ili inficiranih virusom SARS-CoV-2, **odlukom Vlade mogu obrazovati privremene bolnice**, organizovati njihov rad i utvrditi materijalna obaveza subjektima čija je delatnost od značaja za funkcionisanje privremenih bolnica, **iako nisu ispunjeni uslovi** propisani čl. 31–33. **Zakona o zdravstvenoj zaštiti**.

Neke privremene bolnice služile su **kao objekti za karantin** jer su u njima boravila lica kojima u trenutku smeštanja u iste nije bila potvrđena zaraženost korona virusom, što je u suprotnosti sa **Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti** koji u članu 31 stav 8 propisuje da se mera karantina sprovodi u objektima koji ispunjavaju uslove propisane za sprovođenje te mere. **Pravilnikom o bližim uslovima i načinu sprovođenja mera karantina i uslovima koje moraju ispunjavati objekti za tu namenu** su propisani uslovi koje objekat mora da ispunjava, te u članu 4 propisuje da se mera karantina sprovodi u objektima koji ispunjavaju propisane sanitarno-higijenske i epidemiološke uslove, kao i uslove brze i stalne komunikacije (telefon, faks, elektronska komunikacija, dostupnost saobraćajnicama).

Lekovi i medicinska sredstva

Kvalitet zdravstvene zaštite u pogledu standarda koji se primenjuju na lekove i medicinska sredstva umanjen je donošenjem uredbe kojom se zaobilaze standardi u nabavci, upotrebi i primeni medicinskih sredstava i lekova.

Komitet UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava je u svom [Saopštenju o pandemiji COVID-19 i socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima](#) **6. aprila 2020. godine** naveo da radi obezbeđivanja zaštite i ostvarivanja prava i obaveza iz Pakta tokom krize, države treba da preduzmu niz urgentnih mera, posebno, radi zaštite javnog zdravlja, te da reagovanje na pandemiju treba da se **zasniva na „najpouzdanijim raspoloživim“ naučnim podacima**.

[Zakon o lekovima i medicinskim sredstvima](#) se uređuju strogi uslovi i postupak za promet lekova i medicinskih sredstava, od kojih je moguće odstupanje, po odluci Vlade, u slučaju epidemije, odnosno epizootije, kao i u drugim vanrednim situacijama, radi sprečavanja nastanka teških posledica po zdravlje stanovništva.

[Pravilnikom o uvozu medicinskih sredstava koja nisu registrovana](#) u članu 3 predviđeno je da Agencija može da odobri uvoz neregistrovanog medicinskog sredstva koje je namenjeno određenom pacijentu ili grupi pacijenata, uvoz neregistrovanog medicinskog sredstva kao donacije ili humanitarne pomoći, odnosno programa donacije u Evropskoj uniji, u slučaju vanredne situacije, u skladu sa zakonom, ali **mora da bude izvršeno ocenjivanje usaglašenosti, odnosno ekvivalentna procena sigurnosti i performansi**. Takođe članom 3, ali [Pravilnika o dokumentaciji i načinu uvoza lekova koji nemaju dozvolu za lek, odnosno medicinskih sredstava koja nisu upisana u Registar medicinskih sredstava](#) predviđen je uvoz neregistrovanog leka, između ostalog u slučajevima kad je potrebno obezbediti dovoljne količine i vrste lekova za vreme nastupanja epidemija, elementarnih nepogoda i drugih vanrednih prilika, u skladu sa zakonom.

[Uredbom o posebnim tehničkim zahtevima, standardima i primeni medicinskih sredstava za vreme vanrednog stanja nastalog usled bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2](#) je predviđeno da za vreme trajanja vanrednog stanja proglašenog usled pojave i širenja bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, a radi efikasnog suzbijanja epidemije i lečenja obolelih od bolesti COVID-19, **mogu se nabavljati, stavljati u upotrebu i u lečenju primenjivati medicinska sredstva koja nisu proizvedena uz primenu propisanih standarda**, pod uslovom da proizvođač, odnosno distributer uz medicinsko sredstvo: dostavi jedan primerak opisa tehničkih karakteristika i načina upotrebe medicinskog sredstva, sa prevodom na srpski jezik; priloži izjavu da se upotrebom medicinskog sredstva obezbeđuje njegova delotvornost u lečenju, odnosno da to sredstvo zadovoljava uslove efikasnog lečenja kao i odgovarajuće sredstvo proizvedeno po propisanom standardu; dostavi izjavu da će osposobiti zdravstvene radnike koji će pružati zdravstvenu uslugu na tom sredstvu; da izjavu kojom se obavezuje da za medicinsko sredstvo obezbedi servis i rezervne delove i navede period važenja obaveze. Članom tri iste uredbe propisano je da se uredba **primenjuje i na lekove**.

Dakle, zakonski i podzakonski propisi koji regulišu oblast proizvodnje i stavljanja u promet lekova i medicinskih sredstava daju mogućnost da se u određenim okolnostima (epidemija, elementarna nepogoda, vanredno stanje) može odstupiti od strogih pravila koji regulišu ovu oblast. Bitno je naglasiti da se ova Uredba primenjivala za nabavku iz Republike Srbije, dok su sve ostale donacije medicinske opreme i sredstava bile pod redovnim pravnim režimom, što znači da ispunjavaju sve propisane uslove. Na [donacije Evropske unije i Kraljevine Norveške](#) nije se primenjivala ova uredba, već propisi EU i Norveške.

Radi slikovitijeg prikaza složenosti i obimnosti mnogobrojnih propisa kojima je veoma detaljno regulisana oblast proizvodnje i stavljanja u promet lekova i medicinskih sredstava u Republici Srbiji, u tabeli ispod navedeni su podzakonski akti koji regulišu predmetnu oblast, a koji su u velikoj meri navedenom Uredbom ograničeni.

Propisi kojima je regulisana proizvodnja i stavljanje u promet lekova i medicinskih sredstava

Pravilnik o sadržaju zahteva, odnosno dokumentacije za odobrenje kliničkog ispitivanja leka i medicinskog sredstva, kao i način sprovođenja kliničkog ispitivanja leka i medicinskog sredstva

Pravilnik o načinu kontrole kvaliteta lekova i medicinskih sredstava

Pravilnik o uslovima za promet na veliko lekova i medicinskih sredstava, podacima koji se upisuju u Registar izdatih dozvola za promet na veliko lekova i medicinskih sredstava, kao i načinu upisa

Pravilnik o sadržaju i načinu obeležavanja spoljnog i unutrašnjeg pakovanja leka, dodatnom obeležavanju, kao i sadržaju uputstva za lek

Pravilnik o uslovima, sadržaju dokumentacije i načinu odobrenja izmene ili dopune dozvole za stavljanje leka u promet

Pravilnik o načinu prijavljivanja, prikupljanja i praćenja neželjenih reakcija na lekove

Pravilnik o dokumentaciji i načinu uvoza lekova koji nemaju dozvolu za lek, odnosno medicinskih sredstava koja nisu upisana u Registar medicinskih sredstava

Pravilnik o sadržaju obrasca sertifikata Dobre laboratorijske prakse, podacima koji se upisuju u Registar izdatih sertifikata, kao i načinu vođenja Registra

Pravilnik o sadržaju dozvole za stavljanje leka u promet

Pravilnik o sadržaju zahteva i dokumentacije, kao i načinu dobijanja dozvole za stavljanje leka u promet

Pravilnik o uslovima za proizvodnju lekova, sadržaju obrasca dozvole za proizvodnju leka i Registru izdatih dozvola za proizvodnju lekova

4.3. Pravo na zdravlje i posebno ranjive grupe

Visoka komesarka UN za ljudska prava, **Mišel Bašele** [apelovala](#) je na države da preduzmu korake za uključivanje osoba sa invaliditetom, rečima „**osobe sa invaliditetom** ne samo da su izložene većim rizicima od COVID-19, već su i nesrazmerno pogođene merama reagovanja, uključujući i zabrane kretanja.

[...]

„Osobe sa invaliditetom su u još većoj opasnosti u ustanovama, jer su u ustanovama za smeštaj korisnika/ca zabeležene visoke stope smrtnosti od COVID-19, a pojavili su se i zastrašujući izveštaji o zanemarivanju za vreme pandemije.”

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava je u [Saopštenju](#) pozvao države članice da izdvoje maksimalne raspoložive resurse za potpuno ostvarivanje svih ESK prava, uključujući pravo na zdravlje. Budući da ova pandemija i mere preduzete za njeno suzbijanje imaju **nesrazmeran negativan efekat na najmarginalizovanije grupe**, države moraju da ulože sve napore da angažuju neophodne resurse za suzbijanje COVID-19 na najpravičniji mogući način, kako tim marginalizovanim grupama ne bi nametnule još veći ekonomski teret. U raspodeli resursa, treba kao prioritet izdvojiti posebne potrebe tih grupa. Sve države članice treba urgentno da usvoje posebne, ciljane mere, uključujući i mere putem međunarodne saradnje, da bi zaštitile ugrožene grupe poput **starijih, osoba sa invaliditetom, izbeglica i stanovništva pogođenog konfliktima, kao i zajednice i grupe izložene strukturnoj diskriminaciji i ugroženosti**, i da bi ublažile efekte pandemije na njih. Među tim merama su obezbeđivanje vode, sapuna i sredstava za dezinfekciju zajednicama koje ih nemaju; preduzimanje posebno osmišljenih mera za zaštitu zdravlja i obezbeđivanje egzistencije ugroženih manjinskih grupa poput **Roma**.

Nezavisna ekspertkinja UN Kornfeld-Mate u [apelu](#) od **27. marta 2020. godine** podržanom od strane eksperata UN-a zatražila je bolju zaštitu **starijih osoba**, koje su u najvećem riziku od pandemije COVID-19. Ekspertkinja je konstatovala da je duboko zabrinjava mogućnost da se odluke o raspodeli medicinskih resursa kojih nema dovoljno, poput respiratora u odeljenjima intenzivne nege, donose isključivo na osnovu starosti, čime se starijima uskraćuje pravo na zdravlje i život ravnopravno sa drugima.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) u [Izjavi o principima vezanim za tretman lica lišenih slobode u kontekstu pandemije zaraze koronavirusom \(COVID-19\)](#) posebno je istakao da su specifični i intenzivni izazovi za osoblje koje radi u različitim mestima lišenja slobode, uključujući prostorije za policijsko zadržavanje, kazneno-popravne ustanove, centre za imigracioni pritvor, psihijatrijske bolnice i domove socijalnog zbrinjavanja, kao i u različitim novo-uspostavljenim prostorijama u kojima borave lica smeštena u karanten.

Pošto bliski kontakti podstiču širenje virusa, svi nadležni organi treba da ulože koncentrisane napore kako bi se pribeglo alternativama lišenju slobode. Takav pristup je imperativan, posebno u situacija-

ma prenaseljenosti ustanova. Nadalje, organi vlasti bi trebali da još više koriste alternative pritvoru, preinačenje kazni, prevremeni otpust i probaciju; ponovo da procenjuju potrebu za daljim prisilnim smeštajem psihijatrijskih pacijenata; otpust ili puštanje korisnika domova za socijalno zbrinjavanje na negu u zajednici, koje god da je od ovih rešenja prihvatljivije; te se suzdržati, do najveće moguće mere, od pritvaranja migranata.

Iako je zakonito i razumno obustaviti aktivnosti koje nisu od suštinskog značaja, osnovna prava pritvorenih i zatvorenih lica tokom pandemije moraju da se u potpunosti poštuju. Ovo posebno obuhvata pravo na održavanje adekvatne lične higijene (uključujući pristup toploj vodi i sapunu) i pravo na svakodnevni pristup svežem vazduhu (u trajanju od barem 1 čas). Nadalje, bilo kakva ograničenja kontakata sa vanjskim svetom, uključujući posete, trebaju da budu kompenzovana slobodnijim pristupom alternativnim načinima komunikacije.

Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S je [apelovala](#) na nadležne da, gde god je to moguće, ubrzano premeštaju korisnike iz institucija u privatni smeštaj – u svoje porodice, kod rođaka, u hraniteljske porodice.

Komitetu pravnika za ljudska prava obratila se majka deteta sa smetnjama u razvoju koje je smešteno u ustanovu socijalne zaštite koja je naišla na prepreke u pokušaju da dete dovede kući u toku trajanja vanrednog stanja, s obzirom da su sve posete, pa i u svrhu preuzimanja dece, bile [zabranjene](#).

[U nekoliko domova za smeštaj starih lica](#) je došlo do širenja bolesti.

Platforma organizacija civilnog društva za saradnju sa mehanizmima Ujedinjenih nacija za ljudska prava [apelovala](#) je da se osobama sa mentalnim invaliditetom koje su smeštene u institucije socijalne zaštite obezbedi postupanje prema preporukama Svetske zdravstvene organizacije. Prema informacijama od strane zaposlenih, pojedini domovi tokom epidemije u potpunosti zabranjuju izlazak korisnicima u dvorište, na svež vazduh i sunce, dok su kontakti sa bliskim licima uskraćeni čak i preko video poziva.

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti [apelovala](#) je da se uvažavaju potrebe osoba sa autizmom u pogledu mogućnosti dobijanja dozvola za kretanje, olakšanja pristupa lekovima i preispitivanja potrebe institucionalizacije za vreme vanrednog stanja.

Od 29 ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, u [jednoj](#) je identifikovano 84 lica koja su zaražena COVID-19.

Inicijative za ekonomska, socijalna i kulturna prava A 11 [apelovala](#) je na Vladu da obezbedi uslove za život i zdravlje za 70 romskih porodica u neformalnom beogradskom naselju koje žive bez vode, struje i organizovanog odnošenja smeća, okružene šumom. Zbog izostanka brze reakcije, Inicijativa A 11 je podnela zahtev za izricanje privremene mere Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Srbije. Evropski sud je odmah pokrenuo postupak protiv Srbije, nakon čega su reagovali i Zaštitnik građana, te su obezbeđeni osnovni higijenski uslovi za život.

5. Sloboda izražavanja

Ustav Republike Srbije u članu 46, jemči pravo na **slobodu mišljenja i izražavanja**. Ovo pravo obuhvata i slobodu da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje. Sam Ustav propisuje da je pravo podložno ograničenju ako je to propisano zakonom i neophodno radi: zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Članom 50 Ustava Srbije garantovano je **pravo na slobodu medija**. Ovaj član propisuje da u Republici Srbiji nema cenzure. Nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

Ostvarivanje prava na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenete informacije kojom je povređeno nečije pravo ili interes i prava na odgovor na objavljenu informaciju uređuje se zakonom.

Pravo na obaveštenost regulisano je članom 51 Ustava Republike Srbije. Ovaj član garantuje da svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obaveštavan o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju.

Svako ima pravo na pristup podacima koji su u posedu državnih organa i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, u skladu sa zakonom.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima članom 19 garantuje:

1. *Niko ne može biti uznemiravan zbog svoga mišljenja.*
2. *Svako ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo podrazumeva slobodu traženja, primanja i širenja obaveštenja i ideja svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, putem štampe ili u umetničkom obliku, ili ma kojim drugim sredstvom po svom izboru.*
3. *Korišćenje sloboda predviđenih u stavu 2 ovog člana povlači posebne dužnosti i odgovornosti. Ono se, prema tome, može podvrgnuti izvesnim ograničenjima koja ipak moraju biti izričito utvrđena zakonom i koja su neophodna:*
 - a) *za poštovanje prava ili ugleda drugih lica;*
 - b) *za zaštitu nacionalne bezbednosti ili javnog poretka, ili javnog zdravlja ili morala.*

Mere koje su donete u toku vanrednog stanja uticale su na ostvarivanje ovih prava građana Srbije na više načina.

5.1. Sloboda mišljenja i izražavanja

Sloboda mišljenja i izražavanja u prvih mesec dana vanrednog stanja bila je pogođena pre svega kroz procesuiranje za krivično delo izazivanje panike i nereda. Krivični zakonik Srbije reguliše ovo delo članom 343: (1) Ko iznošenjem ili pronošenjem lažnih vesti ili tvrdjenja izazove paniku, ili teže narušavanje javnog reda ili mira ili osujeti ili značajnije omete sprovođenje odluka i mera državnih organa ili organizacija koje vrše javna ovlašćenja, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine i

novčanom kaznom. (2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem sredstava javnog informisanja ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.

Tokom vanrednog stanja doneto je [obavezujuće uputstvo](#) Republičkog javnog tužioca kojim je propisano hitno postupanje u slučajevima određenih krivičnih dela, između ostalog i krivičnog dela izazivanje panike i nereda. Za ovo krivično delo, uglavnom su procesuirani građani koji su putem društvenih mreža širili takozvane [lažne vesti](#), ali je uhapšena i zadržana [jedna novinarka](#) pod sumnjom da je učinila ovo krivično delo tekstom o nedostajućoj zaštitnoj opremi za zaposlene u Kliničkom centru Vojvodine. Krivična prijava protiv novinarke je naknadno odbačena. U pojedinim slučajevima zbog ovog krivičnog dela, određivan je i [pritvor](#), a svakodnevno smo i kroz [zvanična saopštenja MUP-a](#) imali prilike da budemo obavešteni o ovim hapšenjima.

U prvih mesec dana vanrednog stanja za krivično delo izazivanje panike i nereda, u slučajevima u kojima je određivan pritvor, održavala su se suđenja na kojima je optuženi bio prisutan putem konferencijske veze preko „Skype“ aplikacije. Viši Sud u Novom Sadu je **3. aprila** objavio da jedno lice, kome je određen pritvor zbog sumnje da je izvršilo krivično delo izazivanja panike i nereda, čeka suđenje putem konferencijske veze.

Od 9. aprila 2020. godine, za ova krivična dela se suđenje odvija u sudnici uz njihovo prisustvo⁴³.

Ono što predstavlja sporno pitanje kod postupaka koji se odnose na krivično delo izazivanje panike i nereda jeste [nemogućnost da se utvrde posledice ovog dela](#), kao bitan element krivičnog dela, naročito kod krivičnih dela koja su učinjena putem društvenih mreža.

5.2. Sloboda medija

Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da je javno informisanje slobodno, da ne podleže cenzuri, dok se zabranjuje diskriminacija novinara. Slobodan protok informacija putem medija i uređivačka autonomija se ne sme ugrožavati, a naročito vršenjem pritiska, pretnjom, odnosno ucenom urednika, novinara ili izvora informacija.

Na samom početku vanrednog stanja, **18. marta 2020. godine**, Nezavisno udruženje novinara Srbije izdalo je [preporuke za rad novinara](#) kao i [Vodič za novinare o temama o javnom zdravlju](#).

Sloboda medija je u toku prvih mesec dana trajanja vanrednog stanja bila u fokusu kako domaće, tako i međunarodne javnosti. Ovome je doprinelo hapšenje novinarke, Ane Lalić, i njeno zadržavanje u policiji, ali i [Zaključak Vlade Republike Srbije](#) od **28. marta 2020. godine** koji je javnosti postao poznat tek nekoliko dana kasnije, **31. marta** kada je objavljen u Službenom glasniku Srbije. Prema članu 46 Zakona o Vladi, **zaključak se objavljuje ako je to zakonom ili drugim propisom određeno ili ako tako pri njihovom donošenju odluči Vlada**.

⁴³ Više na: [Ljudska prava i Covid-19 : Analiza izmene pravnog okvira tokom vanrednog stanja i uticaj na uživanje ljudskih prava : Pravo na pravično suđenje](#), YUCOM, 5. maj 2020.

Ovim Zaključkom se pod obrazloženjem zaštite građana od širenja lažnih vesti, **centralizuje obaveštavanje javnosti** u nadležnosti Kriznog štaba za suzbijanje bolesti COVID-19 na čijem čelu je predsednica Vlade. Zaključkom su obavezani gradonačelnici, odnosno predsednici opština i štabovi za vanredne situacije jedinica lokalne samouprave, kao i zdravstvene ustanove, zdravstveni radnici i pravna lica koja obavljaju zdravstvenu delatnost da informacije dostavljaju direktno, ili preko zdravstvenih instituta kriznom štabu Vlade Srbije koji bi ih dalje distribuirao javnosti.

Zaključak je sadržao i odredbu:

„Obaveštenja o preduzetim zdravstvenim merama i drugim informacijama koje se odnose na lečenje bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, data javnosti od strane neovlašćenih lica ne mogu se smatrati tačnim i proverenim, uz mogućnost primene propisa koji se odnose na odgovornost i pravne posledice za širenje dezinformacija u periodu vanrednog stanja.“

Nakon reakcija [novinarskih udruženja](#), brojnih [organizacija civilnog društva](#), ali i [međunarodnih organizacija](#), pod pritiskom domaće i međunarodne javnost, predsednica Vlade Srbije [objavila je odluku o povlačenju spornog Zaključka 2. aprila 2020. godine](#).

Specijalni izvestilac za slobodu mišljenja i izražavanja, Dejvid Kej je [podsetio](#) da je još 2017. godine konstatovano da opšte zabrane širenja informacija radi suzbijanja „lažnih vesti“ ili „neobjektivnih informacija“ nisu u skladu sa principima ljudskih prava i treba ih ukinuti.

Hapšenja novinara, pritisci, cenzura

„Efekat zastrašivanja za slobodu izražavanja nastaje kada mešanje u ovo pravo izaziva strah što vodi do autocenzure i konačno izostajanja javne debate što čini štetu društvu kao celini. Shodno tome, državne vlasti trebalo bi da izbegavaju preduzimanje mera ili nametanje sankcija koje imaju za posledicu obeshrabrivanje učešća u javnoj raspravi“, istakao je Savet Evrope u preporukama Komiteta ministara državama članicama o zaštiti novinarstva i sigurnosti novinara i drugih medijskih aktera⁴⁴

Problem sa hapšenjima novinara, pretresima njihovih kancelarija i domova, kao i zadržavanjem opreme za rad, bio je predmet zabrinutosti OEBS-a koji je u svom Vodiču za bezbednost novinara ovo posebno istakao kao primer loše prakse.⁴⁵

Pored novinarke, Ane Lalić, koja je uhapšena zbog sumnje da je izvršila krivično delo izazivanja panike i nereda iz člana 343 Krivičnog zakonika Srbije zbog teksta „[KC Vojvodine pred pucanjem: Bez zaštite za medicinske sestre](#)“, pod sumnjom da su izvršili krivično delo nepostupanje po zdravstvenim propisima u vreme epidemije uhapšeni su [kamerman](#) i [novinar zrenjaninske televizije KTV](#) kojima je određen pritvor i oduzeta oprema. Iako se ne radi o sredstvu za izvršenje krivičnog dela, već o opremi za rad, [kamera](#) i [telefon nisu vraćeni televizijskoj ekipi](#) nakon puštanja iz pritvora. Ani Lalić je takođe policija pretresla stan i tom prilikom zaplenila je njen laptop računar i oba mobilna telefona.

⁴⁴ Preporuka CM / Rec (2016) 4 [1] Komiteta ministara državama članicama o zaštiti novinarstva i sigurnosti novinara i drugih medijskih aktera, Komitet ministara SE, 13. april 2016.

⁴⁵ Vodič za bezbednost novinara, OEBS, 2012., str. 55

Na cenzuru na javnom servisu RTS ukazao je i bivši ambasador Srbije, Vladeta Janković, nakon što je, prema njegovim navodima, RTS odbio da zbog jednog odgovora na pitanje objavi pisani intervju sa njim na svom veb sajtu.

Brojni novinari bili su predmet organizovanih verbalnih napada na društvenim mrežama, među kojima je najviše pažnje privukla Fejsbuk stranica [COVID-19 Serbia](#) koja je sponzorisała uvredljive objave na račun medijske kuće N1, novinarkе, Ane Lalić i inicijative [Ne davimo Beograd](#).

Povodom izveštavanja o vanrednom stanju i epidemiji, napadnuta je i novinarka dnevnog lista Danas, Snežana Čongradin, za koju je, jedan narodni poslanik izjavio da je [treba uhapsiti](#) u emisiji na privatnoj televiziji sa nacionalnom frekvencijom.

Član 8 Zakona o javnom informisanju i medijima propisuje da su nosioci javnih i političkih funkcija dužni da trpe iznošenje kritičkih mišljenja, koja se odnose na rezultate njihovog rada, odnosno politiku koju sprovode, a u vezi su sa obavljanjem njihove funkcije bez obzira na to da li se osećaju lično povređenim iznošenjem tih mišljenja.

Međutim, državni funkcioneri se [nisu uzdržavali](#) od napada na pojedine medije, a predsednica Vlade Republike Srbije je gostujući na nacionalnom javnom servisu [izjavila](#) da pojedini novinari „šire laži”. Zbog napada na dnevni list Danas od strane predsednice Vlade oglasila se i [Medijska organizacija jugoistočne Evrope](#). Ministar odbrane [Aleksandar Vulin](#) optužio je glavnog urednika nedeljnika „NIN” za napade na predsednika države kao i na druge novinske redakcije, ali i da namerno otežava borbu države sa korona virusom. Brojne napade od strane Predsednika Republike i ostalih državnih funkcionera, ali i medijskih kuća kojima se javni funkcioneri često pojavljuju kao gosti u emisijama zabeležila je platforma nevladinih organizacija „[Tri slobode](#)” koja je aktivno beležila kršenje ljudskih prava u vreme vanrednog stanja. Ova platforma u svom izveštaju od **14. aprila 2020. godine** navodi:

„Pro vladini tabloidi i portali „Informer” i „Kurir”, kao i televizija „Pink” nastavili su svoju kampanju protiv medijskih kuća i novinara koji su izveštavali sa konferencija za medije Kriznog štaba ili obraćanja najviših državnih predstavnika. Okidač za ovakve napade bila su pitanja o uzrocima malog broja testiranih osoba u Srbiji, pojave slučajeva zaraze u bolnicama, kao i pitanja da li vlast koristi vanredno stanje kako bi se obračunala sa nezavisnim medijima. Poslednji u nizu napada usledili su nakon postavljanja pitanja predsedniku Vučiću da li će ići u samoizolaciju nakon što je utvrđeno da je njegov sin zaražen korona virusom. Kao reakcija na to pitanje usledile su optužbe od strane pomenutih medija kako „Medije sa tajkunskim predznakom ne zanima borba protiv koronavirusa, već eliminacija Vučića iz političkog života”, kao i novim uvredama od strane glavnog urednika lista „Informer” Dragana Vučićevića”⁴⁶.

Član 6 st. 2 Zakona o javnom informisanju i medijima propisuje: *Radi zaštite konkurencije i raznovrsnosti ideja i mišljenja, zabranjen je svaki vid monopola u oblasti javnog informisanja.*

Van Beograda, brojni novinari iz lokalnih samouprava žalili su se na diskriminaciju novinara i medija i favorizovanje pojedinih medijskih kuća. Ovo je bio slučaj u [Novom Pazaru](#) gde su mediji dobili obaveštenje od gradskog kriznog štaba da **sve nove informacije mogu saznati na programu jedne**

⁴⁶ [Tri slobode pod lupom: 10-13 april 2020. godine](#), Građanske inicijative, 14. april 2020.

televizije, Regionalne TV. Na probleme sa izveštavanjem o COVID-19 virusu i zatvorenost predstavnika institucija za razgovor sa novinarima ukazali su i mediji iz [Kragujevca](#) i [Kraljeva](#).

Udruženje novinara Srbije istaklo je i problem [ekonomske ugroženosti](#) novinara za vreme vanrednog stanja, a prema [anketi](#) koju je početkom aprila sproveo Nezavisno udruženje novinara Srbije, novinarima je za rad najviše bila potreba zaštitna oprema, za koju se opredelilo 58% ispitanih novinara.

Visoka komesarka za ljudska prava UN, Mišel Bašele izrazila je [zabrinutost zbog represije država članica](#) nad medijima i naglasila da su neke države iskoristile pandemiju virusa za sprečavanje širenja informacija. Ona je ukazala na to da su neke države širenje koronavirusa iskoristile kao povod za ograničavanje informisanja i gušenje kritike. Ona je istakla i to da su neki politički lideri davali izjave usmerene ka novinarima i novinarkama stvarajući neprijateljsko okruženje koje utiče na njihovu bezbednost i mogućnost da obavljaju svoj posao.

Pravo novinara na kretanje

Budući da je sve vreme vanrednog stanja u Srbiji bila na snazi zabrana kretanja, novinari su prepoznati kao lica za koja postoji potreba da se kreću i kada ostalim građanima to nije dozvoljeno. Ovo je bilo dozvoljeno svim novinarima koji su do **18. marta** ispunili i poslali obrazac-tabelu pres službi Vlade Srbije za rad u vreme policijskog časa⁴⁷. Međutim, pojedini mediji i novinari žalili su se da su akreditacije novinarima dodeljivane selektivno i da nisu svi mediji koji su poslali uredno popunjene obrasce dobili akreditacije. Desetak medija iz Leskovca i Jablaničkog okruga objavilo je da nisu dobili akreditacije. [Prema njihovim tvrdnjama](#), Vlada Srbije poslala je akreditacije samo za dva medija iz Leskovca i dva medija iz Preševa.

Konferencije za medije Kriznog štaba i Vlade Srbije

Od **10. aprila 2020. godine** Kancelarija za saradnju sa medijima Vlade Republike Srbije [izdala je saopštenje](#) u kojim je javnost Srbije obaveštena da novinari više neće biti u mogućnosti da prisustvuju konferencijama za medije, pod obrazloženjem da se na ovaj način novinari štite od virusa. U trenutku pisanja ove analize saopštenje se više nije nalazilo na sajtu Vlade Republike Srbije. U kojoj formi odluke je Vlada ovo odlučila, nismo bili u mogućnosti da saznamo, budući da prema Zakonu o Vladi RS, Vlada nije u obavezi da objavljuje sve odluke koje donese. [Pojedini mediji](#) smatrali su da se radi o gruboj cenzuri, a na ovu odluku reagovala su i [stručna udruženja](#).

[Pojedine medijske kuće](#) odbile su da postavljaju pitanja elektronskom poštom i bojkotovala su konferencije za medije bez medija, nakon selektivnog odgovaranja na njihova pitanja. O ovom obliku izveštavanja oglasila se i [Evropska federacija novinara](#) ističući ovu odluku kao veoma lošu praksu.

[Desetak dana kasnije, 21. aprila 2020. godine](#), novinarima je ponovo dozvoljeno da prisustvuju konferencijama za štampu Kriznog štaba i Vlade Srbije.

⁴⁷ Više na: [Ljudska prava i Covid-19 : Analiza izmene pravnog okvira tokom vanrednog stanja i uticaj na uživanje ljudskih prava](#) : Sloboda kretanja, sloboda okupljanja, sloboda veroispovesti, YUCOM, 26. april 2020.

5.3. Pravo na obaveštenost

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja članom 16 propisuje rokove za postupanje organa javne vlasti, pa tako definiše opšti rok za odgovor na zahtev u trajanju od 14 dana.

Međutim, ako se zahtev odnosi na informaciju za koju se može pretpostaviti da je od značaja za zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine, organ vlasti mora da obavesti tražioca o posedovanju te informacije, da mu stavi na uvid dokument koji sadrži traženu informaciju, odnosno da mu izda kopiju tog dokumenta **najkasnije u roku od 48 sati** od prijema zahteva.

Značaj [Uredbe o primeni rokova u upravnim postupcima za vreme vanrednog stanja](#) za pravo na obaveštenost ogleda se pre svega u tome što se ona odnosi i na rokove propisane Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, ali i na postupanje [Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti](#).

Uprkos ovoj Uredbi, brojni organi javne vlasti i organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja odgovarali su na zahteve za pristup informacijama od javnog značaja koje im je uputio Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM. Ostali smo uskraćeni za odgovor MUP-a koji se odnosio na mere zaštite od nasilja u porodici, tako da načelno, možemo zaključiti da su se organi javne vlasti u pogledu informacija od javnog značaja odnosili u velikoj meri kao i u vreme vanrednog stanja.

Od uvođenja vanrednog stanja do **22. marta 2020. godine**, Ministarstvo zdravlja objavljivalo je dva puta dnevno informacije o zaraženima i preminulima od virusa COVID – 19, u 8 i 18 časova. Nakon **22. marta** informacije su objavljivanje na konferenciji za štampu jednom dnevno u 15 časova. Radi informisanja javnosti o epidemiološkoj situaciji napravljen je i veb sajt <https://covid19.rs/> na kom su svakodnevno objavljivani statistički podaci i zvanične informacije o virusu. Premda je sajt bio više puta dnevno ažuriran i koristan izvor informacija, sadržaj na njemu je u suštini odgovarao sadržaju koji se mogao čuti na dnevnim konferencijama za štampu Kriznog štaba Vlade Republike Srbije.

Eksperti Ujedinjenih nacija, Interameričke komisije za ljudska prava i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju uputili su zajednički apel pod nazivom „[Vlade moraju da promovišu i štite pristup informacijama tokom pandemije, kao i njihov slobodan protok](#)”. U ovom apelu se ističe da ljudsko zdravlje ne zavisi samo od lako dostupne zdravstvene zaštite, već da zavisi i od pristupa tačnim informacijama o prirodi pretnji i sredstvima za zaštitu sebe, svoje porodice i svoje zajednice. Pravo na slobodu izražavanja, koje uključuje pravo traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja svih vrsta, bez obzira na granice, putem bilo kog medija, odnosi se na sve, svuda i može biti podložno samo uskim ograničenjima. S tim u vezi, podstičemo sledeće: „Prvo, neophodno je da vlade pruže istinite informacije o prirodi pretnje koju predstavlja koronavirus. Vlade su svuda po zakonu o ljudskim pravima obavezne da pružaju pouzdane informacije u pristupačnim formatima svima, sa posebnim naglaskom na obezbeđivanju pristupa informacijama onima sa ograničenim pristupom Internetu ili tamo gde im invaliditet predstavlja izazov.

BIRN je na svom portalu [javno.rs](#) objavio **22. juna 2020. godine** istraživački tekst u kome iznosi podatak da je u Srbiji mnogo već broj zaraženih i preminulih ljudi od virusa COVID-19 nego što je objavljeno putem zvaničnih državnih kanala. Ovaj podatak, kako BIRN tvrdi dobijen je uvidom u informacionu bazu zvaničnog državnog informacionog sistema COVID19. Prema navodima BIRN-a:

„U Srbiji su od 19. marta do 1. juna 2020. od virusa korona umrla 632 pacijenata, što je za 388 više od zvanično saopštenog broja za taj period, koji iznosi 244”.

Ovaj podatak je izuzetno uznemirio javnost čije poverenje u zvanične podatke o broju zaraženih i obolelih je već bilo poljuljano usled naglog ublažavanja zaštitnih mera, održavanja parlamentarnih i lokalnih izbora i velikog broja javnih manifestacija i okupljanja koja su bila održana od ukidanja vanrednog stanja **6. maja 2020. godine**. Iako su se pojedinačni članovi kriznog štaba oglašavali u medijima o ovom pitanju, Krizni štab Vlade Srbije nikada nije dao jedinstven zvaničan odgovor kako je do ovog nepoklapanja u broju obolelih i preminulih došlo što je dodatno poljuljalo poverenje građana Srbije u objavljene podatke i dovelo u pitanje pravo građana na informisanje. Pojedini članovi kriznog štaba izjavili su u javnosti da nisu imali pristup ovom informacionom sistemu i [tražili su da se slučaj ispita](#).

Zbog brojnih nejasnoća i odbijanja države da se institucionalno izjasni po pitanju podataka koji su se pojavili u javnosti, 88 nevladinih organizacija na inicijativu *Koalicije za slobodu pristupa informacijama* uputilo je Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja **9. jula 2020. godine** kojim je traženo od [Instituta za javno zdravlje Srbije „Batut” da dostavi podatke](#) iz informacione baze COVID-19. Traženi su podaci o ukupnom broju testiranih, o osobama čiji su rezultati pozitivni, odnosno negativni, o broju hospitalizovanih, kao i onih koji su na kućnom lečenju, o osobama kojima je izrečena mera samoizolacije, izlečenima, i o preminulima prema datumima od uspostavljanja sistema. Organizacije su tražile i informacije o tome koji organi vlasti i pojedinci imaju direktan pristup (korisničko ime i šifru) IS covid-19, odnosno kojim državnim organima i institucijama Institut dostavlja podatke, koju vrstu podataka i na koji način. Podaci su traženi uz poštovanje Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, bez navođenja ličnih podataka fizičkih lica.

U odgovoru Instituta koji je primljen 13. jula 2020. godine za većinu traženih informacija organizacije su upućene na javno dostupne podatke iz baze <https://covid19.data.gov.rs/>, a iz koje se po uvidu ne može na nedvosmislen način zaključiti da je reč upravo o podacima koji su traženi. Za pojedine podatke navodi se da u sistemu nema navedenih informacija, poput informacije o hospitalizovanim licima, iako je to Zaključkom Vlade propisano, ili je tražen dodatni rok za dostavljanje informacija, bez preciziranja na koje se informacije odnosi.

Dana **17. jula 2020. godine** ove organizacije podnale su i žalbu Povereniku za pristup informacijama od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, budući da odgovor koje su dobile ne predstavlja odgovor na tražene informacije. Istog dana, podnet je i zahtev za pristup informacijama od javnog značaja Kancelariji za informacione tehnologije i elektronsku upravu Vlade Republike Srbije i Ministarstvu zdravlja kao obrađivačima podataka koji se prezentuju javnosti.

Iako je neposredno po prestanku vanrednog stanja Narodna Skupština Republike Srbije donela [Zakon o važenju uredbi koje je Vlada uz supotpis Predsednika donela za vreme vanrednog stanja i koje je Narodna skupština potvrdila](#) koji izričito propisuje da do stupanja na snagu važećeg zakona nastavljaju da važe odredbe brojnih uredbi među kojima je i Uredba o primeni rokova u upravnim postupcima za vreme vanrednog stanja, ova Uredba ne može se primeniti u konkretnom slučaju kada Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja propisuje rok od 48 sati za informaciju koja se odnosi na zaštitu zdravlja građana Srbije, a naročito imajući u vidu značaj ove informacije za ponašanje građana i epidemiološku situaciju u celini, jer bi ovo predstavljalo grubo kršenje prava na obaveštenost propisanog članom 51. Ustava Srbije.

Specijalni izvestilac UN za slobodu mišljenja i izražavanja, Dejvida Kej, nakon analize negativnog uticaja pandemije na slobodu mišljenja i izražavanja, **10. jula 2020. godine je uputio apel** državama da posebno pojačaju pristup informacijama i dele što je više moguće o toku zarazne bolesti i instrumentima koje ljudi mogu da koriste da bi zaštitili sebe i zajednicu. Prilikom prezentacije izveštaja *Pandemija i sloboda mišljenja i izražavanja* izneo je da su ljudi umrli zato što su vlade lažirale, skrivale informacije, kriminalizovale pojedince pod obrazloženjem da „šire lažne informacije“. Specijalni izvestilac je istakao da mnogi ljudi trpe posledice zbog toga što su se neke vlade štitile od kritike umesto da ljudima dopuste da razmenjuju informacije, uče o epidemiji, i omoguću da saznaju šta zvaničnici jesu ili nisu radili da bi ih zaštitili.

Stanje prava na obaveštenost u Srbiji pokazuje da srpske vlasti postupaju suprotno apelima **Specijalnog izvestioca UN za slobodu mišljenja i izražavanja**.

07

Zaključak

Odgovor Republike Srbije na epidemiju mora da se posmatra iz ugla sistema podele vlasti i kapaciteta institucija da odgovore na zadatke iz svojih nadležnosti.

U situaciji poljuljanog poverenja građana u institucije koje su Ustavom određene da rukovode ovakvim situacijama, uspostavljanje zatvorenog centralizovanog sistema upravljanja epidemijom, bez kontrole, nije, u početku, izazvalo veći otpor građana.

Ustavni sud, kao nosilac kontrolne funkcije ustavnosti odluka, potpuno je ostao pasivan tokom vanrednog stanja, pored velikog broja inicijativa za kontrolu ustavnosti mera. Aktivniji pristup je morao biti zauzet, s obzirom da je zvanična politika upravljanja epidemijom sprovedena kroz donošenje imperativnih propisa. Nasuprot praksi mnogih evropskih zemalja, koje su epidemijom upravljale kroz sistem preporuka, strogo i brzo kažnjavanje za kršenje imperativnih propisa zahtevalo je prisutnost Ustavnog suda u svojoj kontrolnoj ulozi.

Ograničenja slobode okupljanja, slobode kretanja, prava na pravično suđenje, prava na zdravstvenu zaštitu i slobode izražavanja zahtevale su, pored ocene legitimnosti ograničenja i dodatne napore države da se šteta koju trpe građani u slučaju legitimnih ograničenja otklone dodatnim akcijama. Tako, Ujedinjene nacije su istakle da je sloboda okupljanja morala biti preseljena na internet, s obzirom da je to ključna sloboda za demokratsku izbornu kampanju, koja se održavala i u Srbiji tokom epidemije. Ograničenja slobode kretanja nisu prošle test proporcionalnosti, dok je pravo na pravično suđenje, iako apsolutno, pretrpelo povredu i na sistemskom planu (kroz donošenje propisa) i na pojedinačnom planu, u konkretnim postupcima koji su vođeni protiv građana. Pravo na zdravstvenu zaštitu je bilo ugroženo samom činjenicom ograničenja pristupa zdravstvenim ustanovama.

Analiza prikazuje specifične posledice uvedenih mera po ranjive grupe, što predstavlja potvrdu stava koji su iznele i Ujedinjene nacije da sistem upravljanja epidemijom mora biti inkluzivan. Inkluzivnost podrazumeva uključivanje organizacija civilnog društva, koje kroz neposredan rad sa građanima imaju direktne uvide u njihove probleme i potrebe. Da bi se ovakav sistem uspostavio, neophodno je da pravo na obaveštenost bude poštovano u skladu sa međunarodnim standardima. Kada je u pitanju javno zdravlje, to znači da građani moraju imati kompletnu, blagovremenu i istinitu informaciju. Republika Srbija nije u potpunosti odgovorila ovim zahtevima, što je imalo posledice po ponašanje građana ali i gubitak poverenja u odgovor Republike Srbije na epidemiju.

Nagle promene u politici upravljanja suzbijanja epidemije COVID-19 uticale su na gubitak poverenja građana u odluke Kriznog štaba. Poverenje građana je osnova borbe protiv epidemije jer uslovljava ponašanje građana i njihovo poštovanje preporučenih i naređenih mera. Posledica pojuljanog poverenja bio je upravo otpor građana odlukama države – demonstracije širom Srbije, odbijanje nošenja zaštitnih maski i veliki broj različitih dezinformacija koje su se poput virusa raširile društvenim mrežama. Kada ograničenja ljudskih prava nisu doneta u obimu u kom je to neophodno da se svrha ograničenja ispuni, ona se, po pravilu okreću protiv svrhe za koju su propisana.

CIP - **Каталогизација у публикацији**
Народна библиотека Србије, Београд

616.98:578.834]:34(497.11)

342.76(497.11)

343.41(497.11)

LJUDSKA prava i COVID-19 / [priredili Katarina Golubović,... [et al.]] ; [prevod i lektura Marija Maljan]. - Beograd : Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM, 2020 (Beograd : Dosije studio). - 57 str. : tabele ; 25 cm

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-83209-97-2

1. Голубовић, Катарина, 1982- [приређивач,
сакупљач]
а) Корона вирус -- Правни аспект -- Србија б)
Људска права -- Србија

COBISS.SR-ID 25298441

